

ЛЕГЕНДЕ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА

Хуіо Клајн

*Универзитет у Београду
Универзитетска библиотека „Свештозар Марковић“
у Београду*

*Лејенде београдској
универзитетској*

*Хујо Клајн
1894–1981*

Каталој изложбе

Леїенде беоїрадскої универзїїейїа
коло 2
књига 1

Програм *Лејенде београдској универзитету* дугорочни је циклус изложби и предавања у оквиру кога Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду жели да представи професоре који су чинили академску заједницу наше престонице и својом богатом професионалном и ванпрофесионалном делатношћу обогатили духовни живот свога народа.

У одабирању личности које представљамо, наш концепт првенствено подразумева избор оних, који су животну сцену напустили у ближој прошлости, како би предавачи или учесници у разговорима могли да буду савременици: студенти, пријатељи, колеге. Прикупљање тих живих сећања на одабрану личност из различитих углова оно је чему тежимо. Но, разуме се, нећемо изоставити ни оне професоре, за које податке налазимо у архивама, споменицама, историјама културе или науке и колективном памћењу академске и шире јавности. Међу одабранима наћи ће се личности, које су нашу науку учиниле светски признатом или је обогатиле европским достигнућима, оне на чија предавања су хрлили студенти свих наших факултета и које су давале широм света, најзад оне, чија је животна прича уз све набројано, у неком смислу, била ванстандардна.

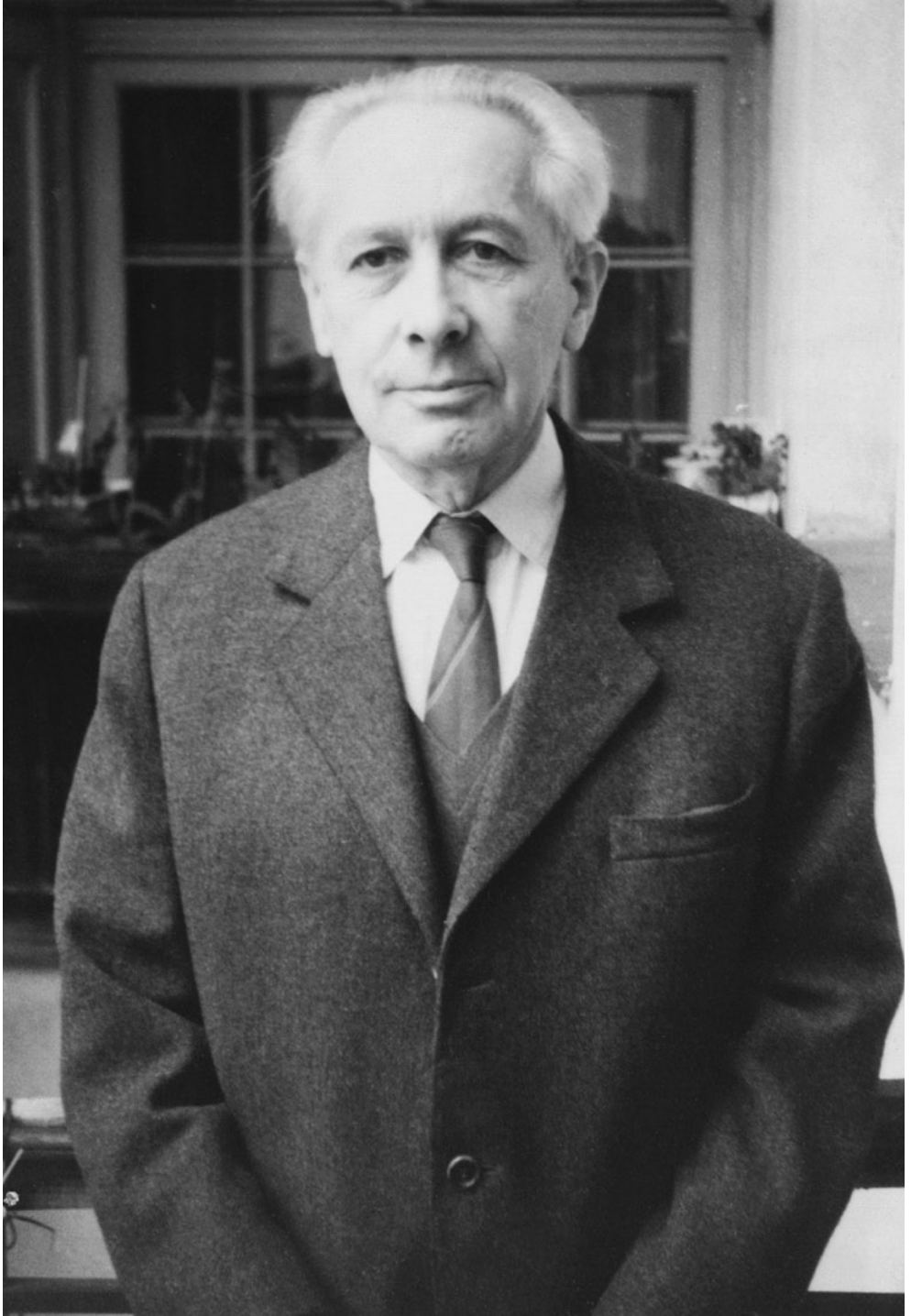
Изложбе имају задатак да визуелно илуструју живот и рад одабраног професора преко књига, фотографија, преписке или рукописне заоставштине из фондова првенствено наше Библиотеке. Оне чине подлогу за даља вербална осликавања.

Каталози који прате изложбе треба да буду писани траг о одржавању изложбе и њеном садржају али и облик дестилованог пресека кроз животни и радни пут одабране личности.

Предавања нису замишљена као сува и строго академска валоризација научног доприноса наших угледних професора, већ пре свега као топло, људско присећање најквалификованијих и када је то могуће, најближих сарадника и пријатеља. Њихове личне успомене на контакте са *лејендама* унеће у представљање онај жељени, присни тон а највиша квалификованост за „тему“ обезбедиће неопходан научни ниво.

Критеријум за избор личности примарно ће увек бити диктиран важећим ставовима научне јавности али и квалитетом грађе коју на изложби можемо да презентирамо. Жеља нам је да у првом кругу покушамо да из сваке научне области представимо по једну личност, како бисмо око овог пројекта мобилисали што више факултета наших најстаријих државних универзитета. Свакако, незаобилазне су и личне наклоности које су, упркос жељи за објективношћу, подложне критици и отворене за све сугестије.

Замисао организатора јесте да се на сваке две године текстови излагања штампају у **Зборнику** и тиме се поступно испише једна, чини се најзначајнија, страница историје Универзитета – историја његових стваралаца. Прва таква публикација изашла је 2005. године, у тренутку када је прослављена стота годишњица постојања Универзитета у Београду. Овим програмом започиње се нови двогодишњи циклус изложби и предавања а овим Каталогом друго коло излагања пратећег штампаног материјала. Полазна намера била нам је да представљамо само личности са Универзитета у Београду али смо је у „ходу“ изменили и у поље интересовања, са много разлога, уврстили и данашњи Универзитет уметности. Радује нас нада да ће изложби, каталога и зборника са овом тематиком бити још много.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Београдску универзитетску заједницу пре и после Другог светског рата у формалном смислу, чинио је Универзитет у Београду са низом факултета природног, друштвеног или техничког усмерења. Уметничке академије, Позоришна, Ликовна и Музичка, нису припадале том корпусу институција али су оне од 1945. у уметничким областима суштински својим студентима пружале високо образовање. Тек 1973. године окупљене су под кров Универзитета уметности и тиме фактички добиле статус универзитетских институција.

У сваком случају, међу професорима који су образовали уметнике различитих оријентација било је, као и на Универзитету у Београду, личности високих стваралачких, уметничких и научних домета и широког духовног опсега. Њихов траг видљив је све до данашњих дана па смо сматрали нужним да и њих обухватимо овим програмом. Међу таквим личностима којих није мало, са пуно разлога нам се чини да пажњу јавности треба скренути на др Хуга Клајна.

Од уметника са којима је велики део свога живота провео у раду, одвајала га је научна прецизност, а од научника, којима се приближавао својим студијама из психотерапије, шекспирологије или теорије режије, склоност ка уметницима, њиховој неконвенционалности и духовној „разрушености“.

Распон и дубина реализованих, занимљиво и срећно спојених интересовања али и углед у уметничким и научним круговима послератне Југославије, а пре свега Београда, подстакли су нас да подсетимо на ову необичну личност, тиме што ћемо је представити у оквиру већ препознатљивог циклуса *Лејнде београдској универзитету*. Лична биографија тог тихог, озбиљног, темељитог, стрпљивог и добронамерног човека била је додатни подстрек да свој наум и остваримо.

Иначе, ово подсећање се одвија у години којом се заокружује четврт века од смрти Хуга Клајна. Оваква временска удаљеност довољна је да се његово место у областима духовних прегнућа којима се препуштао, осмотри са великом дозом објективности. Истовремено, за разговоре о њему још увек је могуће окупити учеснике који су га лично познавали и спремни су да непосредно изнесу сведочанство о свом професору, редитељу, колеги или пријатељу.

Живот др Хуга Клајна може се формално, а у великој мери и садржински, поделити на „пребеоградску“ и београдску фазу. Прва обухвата детињство и школовање, најпре у родном Вуковару, а затим у Бечу. Њу је обележило образовање, професионално опредељивање и интелектуално уобличавање младога Клајна. Тешкоће одрастања, у његовом случају можда нешто заостреније с обзиром на порекло, биле су неодвојиви пратилац овог раздобља.

Другу фазу карактерише живот духовно и професионално дефинисане личности, њен перманентни раст, „разгранавање“ и сазревање. Тај период почиње 1919. у Београду у коме се након завршених студија настањује, и траје, са двогодишњом паузом за специјализацију у иностранству, до другог децембра 1981. када је Хуго Клајн заувек напустио животну сцену.

Ни овај период није прошао без тешкоћа и искушења - правих, егзистенцијалних - али се одликује и богатством садржаја како у професионалној, тако и у интимној сфери.

Психоанализа и психотерапија, позоришна критика, режија и педагогија, шекспирологија и преводаштво, све су то окоснице његове професионалне биографије. Само на први поглед, у питању је низ разнородних интересовања. У суштини, покушајима да се пробије кроз непрегледни честар непознаница, настојао је да допре до самоспознаје. Позориштем у различитим видовима бавио се као једним од оруђа у функцији узбудљивог и преданог психоаналитичког истраживања. Клајнов рад би се заправо могао означити као зидање једне исте зграде са низом различитих одаја.

У овом каталогу, као и на изложби, кроз различите тематске блокове, настојаћемо да макар овлаш покажемо ту Клајнову „зграду“. Нових података који до сада нису објављени овде свакако неће бити с обзиром на то да су доста темељна истраживања у том смислу учинили мр Ксенија Шукљевић у својој књизи *Позоришно стваралаштво Хуга Клајна*, мр Петар Клајн у делу књиге *Развој психоанализе у Србији* и др Жарко Требјешанин у исцрпном предговору за књигу Хуга Клајна *Фројд, психоанализа и лијераиура*, чији је он приређивач. Али, поменути радови и низ других текстова писаних о Хугу Клајну, пре свега академика Владете Јеротића, проф. Боре Драшковића и осталих његових колега и сарадника, драгоцен су корпус на основу кога смо ми покушали да сачинимо слику о овој личности, уз жељу да све битне чињенице буду на једном месту. На тај начин, они који су познавали делимично његов рад моћи ће да употпуне слику. Они који нису поопште или су само површно знали за постојање Хуга Клајна, имаће пред собом макар контуре за његов портрет.

Кроз одељак *Приватности* показаћемо детињство, школовање, професионална и емоционална опредељења, као и наносе којима је јеврејско порекло сенчило (а не одређивало) његову биографију.

Под окриљем представљања приватности Хуга Клајна, *Политичка опредељења* добијају издвојено место. Ово може изгледати необично с обзиром на то да је реч о личности великог стваралачког потенцијала и високог уметничког сензибилитета којој политика није била у пољу примарних интересовања. Ипак, истина је да су на формирање физиономије професионалног пута Хуга Клајна веома значајно утицали елементи његове првобитне политичке оријентације, што ћемо на овом малом простору настојати укратко да покажемо.

Клајнов *Професионални њуџ* представићемо хронолошки, кроз делатности у којима је он оставио најупадљивији траг.

Посматрајући га кроз радове као *Психијатра, психоаналиичара и исихолога*, представићемо професионалну генезу Хуга Клајна од студија медицине и специјализације психијатрије до практичне и теоријске делатности на овом подручју.

Позоришни рад је одељак који садржи пресек кроз његову критичарску, редитељску и педагошку праксу. Своје најзрелије године посветио је управо овој делатности и до самога краја био је генерацијама својих ученика сјајан професор, драгоцен узор и саговорник.

Шекспирологија је нека врста моста између психоаналитичке и позоришне, као преводилачкој делатности. Обрађена је као посебна област изван позоришног рада Хуга Клајна јер су ти његови радови превазилазили театарски приступ овом великом писцу. Сви видови Клајновог понирања у Шекспиров свет, анализирање и тумачење његових ликова, залог су жељи да схвати и објасни људску природу или да је на сцени прикаже. Своја најтананија знања из психологије и психоанализе и театрологије и науке о књижевности Клајн је унео у ову област свог дугогодишњег рада.

Преводилачки рад, као посебан део каталога, има за циљ да представи и ово подручје рада Хуга Клајна. Оно никако није примарно али је, без икакве сумње, значајно. Избор литетатуре коју је преводио свакако нам може посредно указати на његова интересовања. Један број својих превода потписивао је псеудонимом па ће истраживачима можда и то бити нека врста путоказа.

Конечно, кроз рецепцију неког стваралачког опуса, могуће је судити о статусу његовог аутора у научним, стручним или уметничким круговима. У одељку под насловом *Писали су о Клајну* настојали смо да осветлимо и ову димензију наше „теме“.

У оквиру сваког наслова, поред кратког текстуалног осврта, налази се и селективна библиографија изложених, тематски припадајућих текстова и монографија из фонда Библиотеке, са сигнатурама књига и часописа, како би се истраживачима олакшао рад (Qui scit ubi scientia, habenti est proximus).¹

Фотографије, одликовања, плакати и документи, којима смо употпунили садржај изложбе, стављени су нам на располагање љубазношћу академика Ивана Клајна (из породичне збирке), колегиница из Музеја позоришне уметности Олге Марковић и Мирјане Одавић и Јелице Стевановић из архива Народног позоришта у Београду. На томе смо им веома захвални.

---

¹ Лат.изр.: Онај који зна где се знање налази, најближи је ономе који зна.

Сцена из „Шуме“ из 1947.

На слици: Павле Богатинчевић,
Лепосава Ђорђевић, Јован Међедовић.

Сцена из „Побуне на Кејну“ из 1956.

На слици: Василије Пантелић,
Салко Репак.

КЛАЈНОВ СИСТЕМ

Када размишљам о свом путу,
стално видим себе у критичком
односу према свему.

Хуго Клајн

Професор др Хуго Клајн сматра да на позоришном плакату редитељево име с правом стоји одмах после имена писца комада. Тај човек, редитељ, говори „стотинама у исти мах најупечатљивијим и најузбудљивијим језиком непосредног доживљаја и делања“ и тако „учествује у расту и раду генерација“.

Значај који Клајн придаје улози редитеља нема сумње, веома је велики: редитељ у себи једва може да усаврши онолико особина, знања и дарова колико се од њега очекује, па ипак, не сме престати да тежи том готово неостварљивом задатку. У тако озбиљно схваћеној, свеобухватној уметности, свака област људског искуства и умовања, срећно сједињена с режијом, пре или касније, постаје корисна. Гавела је био доктор филозофије, Антониони архитекта, Милошевић глумац, Георг II кнез, па редитељ-суверен, Андре Антоан службеник Париског плинског друштва, шеф *claque* у „Одеону“, Копо је критичар. Познавање јапанског идеограма, *хсијанг цхенг* (симбола најстарије врсте сачуваног хијероглифа) на пример, Ејзенштејну је омогућило да, просуђујући „интелектуалне контексте и низове“, изведе основно начело филма - принцип монтажних сукоба. Верујем да и познавање шаховске игре упућује у метафизику позорнице, а у Клајновом приступу режији и њеним проблемима не изненађује што је делотворан траг оставила и психијатрија. „Психоанализа је одређено дејство на људе, отуд њена извесна сличност са режијским методом“: психоаналитичар свог болесника доводи до *истине о себи*, редитељ свога гледаоца уводи у *истину о човеку и свешћу*.

Режија као вештина преношења редитељевих (првих) *ућисака* изазваних читањем драмског дела (кроз најличније искуство) у *прве ућиске* гледаочеве, и готово научно промишљање сценског збивања усавршава рад јарке имгинације. Из својстава драме излази позориште - *мишљење чулима*. Клајнова сјајна анализа позоришног материјала омогућава *емоцији која мисли* несметан развој и дејство. „Редитељ претвара драму у конкретно сценско збивање“, полазећи од *значења* дела у њему проналази *разлој и целину* своје представе, њену *идеју* која никад *није сасвим истиа, али ни сасвим различита од њишчеве*. Иако се, можда, понајвише обраћа гледаоцевој свести, јер се од ње очекује акција, позоришни догађај, према Клајновој редитељској поетици, захтева и захвата целокупног човека, па био он гледалац, глумац или редитељ.

Кристална јасноћа и лепота форме, логичка убојитост мишљења, дубина садржаја, људскост „Шуме“ (1947), „Побуне на Кејну“ (1956), „Краља Едипа“ (1957), на пример, представа које иду у сам врх нашег послератног позоришта, најизразитије показују врлине Клајновог редитељског система.

Практични редитељски рад Клајн извршава у три фазе које, наравно, ни су увек стриктно одељене, а та подела је, *ипаки* то потврђује, мање више слична у сваком редитељском плану: припремни рад, рад са глумцима, композиција представе. Али, колико разлика у свему осталом!

Припремни рад обухвата време и задатке анализе (уз прикупљање података): визија представе (концепција, разлог), утврђивање карактера ликових, рашчлањавање драме...

Клајнова првобитна професија, његова љубав и страстан интерес за „укупног човека“, чине га поузданим знацем и у области *рада с глумцем*. Заснован на плодноним теоријским поставкама драмских уметности и дубинске психологије, Клајнов практични рад на подручју глуме у појединим представама досезао је неслушене дубине. При том никад није одвајао своју уметност од кипућег живота. Одмах знамо шта значи кад каже да у драми тражи прво живог човека, човека у сукобу, човека с човеком, сукоб као услов драме али и напретка у животу. За врсног шекспиролога Клајна позориште је слика времена, али „уметник у позоришту мора, чак више од осталих уметника, да буде на неки начин испред и ако хоће те изнад свог времена“. Иако саставни део времена и живота, позориште их, ослобођено, изражава и *шумачи*. И поред истанчаног смисла за хумор, Клајнова претерана озбиљност понекад је плашила глумца који не воли да „дате околности“ буду претерано *учене*. Али, уз Клајнову логику и психологију режије, велики глумци су редовито постајали још већи (и овај пут не могу да се не сетим Љубише Јовановића). Драгоцена су Клајнова упутства за рад с глумцима, од *јоворних до конкретних сценских радњи*, његово разоткривање подручја свесног и несвесног, у проби, па област анализе конфликта драмских ликових, непрестана будна свест о *задацима и функцијама* лика и глумца, постепеност и готово лекарска брига с којом прати танани процес кретања према глумачкој креацији...

Композиција представе је завршни део редитељевог ангажмана. Клајн отвара и настоји да реши многобројне проблеме који настају приликом синтезе свих елемената тако (не)ухватљиве и речима (не)објашњиве појаве какво је само *биће представе*. Темпо-ритам, обликовање простора, акценти и паузе, звук, светлост, „болест костима“, атмосфера и динамика збивања, стил, публика... Психологија и социологија позоришта непрестано откривају нова подручја својих истраживања у механизму деловања *радње* на гледаоца. Позоришна комуникација се не исцрпљује, попут неких других језика, у споразумевању, него у *деловању*. У бити, за Клајна, као и за сваког савременог редитеља, режија је *деловање на људе*: кроз глумца редитељ покреће гледаоца. Суштину театра Клајн види у међусобној интеракцији целокупног корпуса извођача и гледаоца, кроз сценско збивање, *hic et nunc*. „Представа није само деловање сценског збивања на публику, него и реаговање публике на то збивање“, писао је професор Клајн пре него што је израз *feed-back* из модерне науке ушао у позоришни речник. Не сматрамо да гледалац мора дубити на глави ако то чини глумац. Њихов доживљај је истовремен, али га глумац производи збиљском акцијом, а код гледаоца то је само *иошеницијална акција*. Физиолошка психологија ће открити да промену дисања изазива већ и условно, посредно делање које се у њему паралелно одвија. Гледалац у *mitspielu* заправо „учествује у самом стварању“ (Клајн), „заједно

са нама прави представу“ (Станиславски). Позориште је дакле физиолошки процес колико и естетски. Естетика се зачиње кроз збивање у телу. У моторно-динамичном карактеру везе глумац-гледалац садржане су и све остале компоненте позоришта: естетска, социјална, филозофска, парапсихолошка... Синтагму „колективно деловање“ наћи ћемо и код Артоа и код Клајна... Као што трансформације од глумца чине биће са хиљаду лица, тако и преображаји у гледаоцу чине од њега *нешто надјединачно*. Милошевић се, и као глумац и као гледалац, уверио да има „разних врста, подврста и надврста публике“. То само усложњава проблематику, тако важну доктору Клајну. Јер и гледалац учествује у завршној *јодели улоја*. У некадашњој обредној представи гледалац се молио, код Рајнхарта савремено гледалиште „глуми публику неке друге епохе“ а у представи Ливинг театра изазвано је на светогрђе и побуну... Свет, друштво, човек, луче хаос. Режија га умањује, претвара у смисао. Сви елементи представе доводе се у неопходан склад који омогућава деловање *радње*. Сврха и циљ Клајнове теорије и праксе режије управо је у томе да се испита и продуби ово деловање. Сваки редитељски систем настаје из потребе да се овлада позоришном енергијом која струји између два *жива човека*, повезујући их.

Зачетак Клајновог система назире се већ у његовим раним представама и, сасвим изразито, у његовој књизи *Основни проблеми режије*. Све што је дошло после, потврђивало је и продубљивало главна начела. Иако је у њој и опис једног позоришта из године 2100, Клајнова књига, према идејама које излаже и заступа, према именима и представама на која се позива, дубоко је уронила у своје доба и позоришне облике које бисмо, заведени савременим обичајима брзоплетог именовања, назвали *класичним*. У одређеном смислу, она, поред осталог и после свега, стоји ту као документ позоришног и историјског времена у коме је настајала. Слухом Товстоногова чујемо то време као неопозиву команду: „Према Станиславском, равнај с!“

Клајну је намера да укаже на, и колико је могуће реши, основне спорове у које редитеља, практичара и теоретичара истовремено, увлачи целокупна позоришна стварност тренутка у коме делује, оне „проблеме који се данас код нас намећу редитељу“. Данас је кључна реч позоришне енигме, па и приступа Клајновој књизи и систему. Мудрост је у вештини *чињања* из те перспективе.

Клајнов Систем, заједно са својим творцем, непрестано се мењао и усавршавао; то се такође дешавало свима који су га мање или више успешно примењивали, развијали или мењали.

Клајну није промакло ништа значајно што се дешавало у позоришту, и с позориштем. Будним оком и на властитој кожи, испитивао је ватру кроз коју је редитељ све време пролазио. У игри речи (*traduttore-traditore*) он ускоро дозвољава да *редитељ-издајник* писца, преведећи га на сценски језик, *издаје* дело, „али не више него што мора“. Пристаје и на могућност *невербалној позоришња*, уколико оно, не прогласом него уметничким средствима, одбрани своје право постојања пред гледаоцем јер, увек изнова узнемирава давно уочен симптом трагедије најновије позоришне револуције – да се њен драмски писац још није родио! Подржавајући свако битно откриће, професор Клајн, истовремено, не крије скепсу према исхитреним новотаријама: да ли је баш пресудан провратак гледаоца на позорницу „с које га је отерао Волтер“, колико везе има *Хамлеј* с „физичким театром“, не подсећа ли нас „играње читавим телом“ на Мејерхолдову *биомеханику*, да ли је авангардна режија „припремила јед-

ну нову режију“ итд, итд? Али, с радозналошћу научника који на самом себи испитује опасни проналазак, доктор Клајн није оклевао да се изложи дејству „нових форми“ па и „врећању публике“, бесомучно примењиваном у напону последње позоршне револуције: батине, плување, пењање гледаоцу на главу... међутим, ваља рећи, и с открићима *нове блискости* и појачане спреге кинестетичког доживљаја и гледалишне идентификације. Враћајући се из прашњавог склоништа, гараже или с неког другог места на коме никад пре тога (осим „уличног призора“) није било позоришног *йерформанса*, Клајн је, непристрасно али брже него што је с часовником ангине пекторис корачао, изводио закључке из нових сазнања. Дух, оштрина суда, ангажман, човечност, естетика и етика попут „сијамских близанаца“, критички поглед... Режија Џојсових „Изгнаника“ (1962) у Атељеу 212, на пример, показује како се и Клајнов редитељски поступак непрестано мењао с временом и „новим тенденцијама“. *Глуви и неми* (М.Дира), 1970. године у истом позоришту, потврђују смер.

Слушао сам пажљиво професора Клајна на часовима, и касније, у многобројним сусретима. Те изговорене Клајнове странице о *йроблемима режије* и живота, давно зачете у оним већ штампаним, превазилазећи их на сваком нивоу, показују стални развој (и континуитет) критичког односа у протоку времена, а ни усмено казивање никад није „закључена књига“.

Непрестане промене унутар метода очигледно су у свему што редитељ промишља: у његовим представама, у његовим предавањима за студенте и јавност, у његовим изјавама и књигама. *Систем* – то су, заправо, сабрана дела једног човека, сâм човек. Како се ствараочева мисао богата, тако се систем развија у времену.

Зато читање *Основних йроблема режије* иде уз критичко читање свега што је Клајн написао, од *Нервној системи* и *Рајне неурозе Јујословена* до *Појава и йроблема савременој йозоришћу* и *Говора бојатној сфером*, уз све што је рекао о *исјини* и *варци* у *йозоришћу*, о *Шекспиру* и *човешћу*, о *абнормалностима нормалних*, о Фројду, о *нашем савременом йозоришном изразу*, о *позоришном експерименту* и *експерименталном йозоришћу*. Ваља узети у обзир и његове чланке: *Индивидуалноси и слобода уметничкој сиваралитива* у *йозоришћу*, *Позоришће и ја*, *Јујословенски йозоришни сјил* и *савремени сценски израз*, *Ойуђење йо Марску* и *Брехћу*, одговор у анкети *Ко је на вас йресудно уишцао и зашћо?*, па шта мисли о *Методима йредавања йозоришне режије* и о *књићама* које су *најдражи истћомишљеници* и *најдрајоценији йроћивници*, уз све његове режије, наравно, све есеје и интервјуе, уз имена и дела која је поменуо и примере које је образложио али и имена и примере које није био у прилици да истакне, и свакако не на последњем месту, уз ставове које је променио живећи и «живот двочасовни»... У Клајнову књигу, писану са проишљивошћу, знањем и искуством ваља ући као у један одређени ток, ништа у њој не узимајући здраво за готово, ниједно име као закон. Једноставно, прихватимо само оно што нам се у одређеном тренутку чини подстицајним, додајмо све што тамо већ није а што су открили, продужили или продубили други, у међувремену или раније, или што чине управо *сада*. Унесимо имена стваралаца, представе и теорије које нису поменуте, а сећамо их се као могућности да подрже или збришу критичку тачку актуелне позоришне расправе. Тако се ствара редитељска *йандекћа*, књига књигâ, „књига која саржи све“.

Редитељ режира и док се бави херменеутиком режије.

Једна од одлика Клајновог редитељског система који, природно, произлази из свега доброг што је било у позоришту, из поука саме *сиваралачке*

йрироде, управо јесте и одлика самог позоришта – његова *неконачносћ*: за пажљиво око овај систем се мења у времену па је, разборито примењен, увек савремен, плононосан, отворен...

Свако ко данас жели да нађе користи у Клајновом систему, наћи ће је ако, пре свега, према њему заузме исти онакав став какав Клајн има не само према Станиславском него према сваком вредном редитељском учењу – став пун поштовања и свест о значају тог дела, што опет, подразумева и *критички став* који се заснива на спознаји животности и непрекидне покретљивости позоришта, па и свих теорија о њему, критички став који произлази из естетике *йромене* и филозофије *йонављања*, који се рађа из нагомиланог учења, проба и представа, из везе изнимки и општости, из богатства живота и свих уметности, из сећања и заборављања, из усвоје-ног па прерађеног искуства времена које је протекло од Станиславског до Клајна и од Клајна до читаоца који управо има овај каталог у рукама.

Боро Драшковић

ХУГО КЛАЈН - ПСИХОАНАЛИТИЧАР

Хуго Клајн, један од великана наше културе, врсни шекспиролог, позоришни критичар и редитељ, био је, по свом начину мишљења, скептичком и критичком приступу, пре свега и изнад свега – психоаналитичар. Клајн је пионир психоанализе у Србији, Фројдов ученик, аутор темељних теоријских студија из и о психоанализи, преводилац Фројда, популаризатор психоанализе и психоаналитичар-практичар.

По дипломирању медицине у Бечу, Хуго Клајн је код Виктора Тауска слушао курс из психоанализе. Било је то његово прво познанство са психоанализом, али не и љубав на први поглед. У почетку је Клајн, напротив, био веома резервисан према Фројдовом „бизарном“ учењу, да би му се касније, како га је боље упознавао, све више допадало, тако да је решио да оде код творца психоанализе лично да код њега учи. Сигмунд Фројд му је дао своју визиткарту са потписом што је тада била пропусница неопходна за оне који су желели да слушају његов курс (тима се творац „сумњиве науке“ бранио од могућних провокатора и непријатеља психоанализе). На основу тих предавања која је слушао и Хуго Клајн, Фројд је написао свој чувени *Увод у психоанализу*.

После завршетка Првог светског рата, Клајн се као лекар вратио у Београд, где је у то време био један од првих југословенских психоаналитичара и једини који је био Фројдов ученик. Хуго Клајн је био подвргнут школској психоанализи од стране Паула Шилдера, а не ортодоксног психоаналитичара кога му је лично Фројд препоручио. Већ тада се овај наш психоаналитичар супротставио оцу психоанализе са жељом да сачува своју самосталност и критичност. Доласком у Београд почео је његов плодан психоаналитички рад, писао је о психоанализи, предавао о њој на Коларчевом народном универзитету, а отпочео је и практични аналитички терапеутски рад. Један од његових првих радова „Мисли о психоанализи“ изашао је у *Новој литератури* 1929. У њему Клајн, стручно, надахнуто и популарно пише о овој младој науци. Његова предавања о психоанализи, пуританска јавност је дочекала са згражањем, а коментари конзервативних критичара су каткад били крајње груби. Тада је било несхватљиво да неко може отворено да расправља о проблему сексуалности и да јавно изговори реч „пенис“.

Између два рата Клајнов психоаналитички рад је веома успешан и по квалитету и по количини радова. Он пише неколико чланака, од којих је један штампан у *Интернационалном журналу за психоанализу* под насловом: „Fehlleistung infolge unbewusster Todeswunsche gegen das einzige Kind“. Затим преводи Фројдову *Психологоију свакодневне животице* и пише предговор за њу 1937. Најзад, он тада издаје и своје књиге *Аномалности нормалних* (Светлост, 1936), *Васијшање* (Геца Кон, 1939). Књиге су написане на завидном теоријском нивоу и представљају и данас, после седам деценија, одличне и оригиналне психоаналитичке и социјалнопсихолошке студије.

Нарочито у књизи *Васијшање* и студији „О психоанализи“ (која је написана као предговор за *Психологоију свакодневне животице*) види се Клајнова критичка, фројдомарксистичка оријентација. То су, не треба сметнути с ума, биле тридесете године овог века када су овакви покушаји синтезе Маркса и Фројда тек почели да се јављају у Немачкој (нпр. Рајх, Бернфелд, Фром). Критичка и оригинална реинтерпретација Фројдове кључне теорије о Едиповом комплексу коју је дао Хуго Клајн у својим делима тридесетих година остаје и до данас једна од најоштроумнијих у фројдомарксистичкој литератури. Психоанализа га привлачи као критичка теорија и метод, али оштро критикује неке њене конзервативне научне поставке о друштву.

За време Другог светског рата, као Јеврејин и левичар, Хуго Клајн је принуђен да се под лажним именом (Клајић) крије у Београду. Издржавао се дајући часове страног језика. После завршетка рата, запослио се у Војној болници где је учествовао у психотерапији бораца. На основу свог богатог искуства са лечењем „партизанске неурозе“, написао је књигу *Рајне неурозе Југословена* 1945. г, која је због неповољне друштвене климе што се тиче психоанализе, чекала на објављивање равно десет година.

Пошто је видео да од психоанализе не може да живи, Клајн је почео интензивно да се бави позориштем. Предавао је режију на Академији све до пензије, а и режирао је више запажених представа, од којих су најпознатије „Господа Глембајеви“, „Хамлет“, „Млетачки трговац“, „Цар Едип“ итд. За свој позоришни рад, Хуго Клајн је добио много веома високих признања.

Клајн је био један од наших највећих и најоригиналнијих шекспиролога. После низа предавања, превода и студија о Шекспиру написао је и књигу *Шексир и човештво* (Просвета, 1964). Та књига коју је сам Клајн сматрао својом најбољом књигом, није тако брзо наишла на заслужено признање. Мада се бавио Шекспиром и позориштем, Хуго Клајн, међутим, до краја живота наставља да се занима за Фројда и психоанализу. О томе сведочи и његов предговор за *Увод у психоанализу*, под називом „Развој психоанализе у последњим деценијама“ (1961). Затим, касније (1968), он објављује „Господа Глембајеви у светлу дубинске психологије“. А као круна његовог вишедеценијског бављења Фројдом настаје изванредна студија о творцу психоанализе и његовом епохалном делу која је објављена као обиман „Предговор“ за *Одабрана дела Сигмунда Фројда, 1-8*, (Матица српска, 1969), која су изишла у његовој стручној редакцији. Ова темељна студија пружа нам одличан увод у Фројда и главне, суштинске проблеме психоанализе. Најзад, опет се враћа Шекспиру и проблемима Шекспирових јунака, које сагледава са дубинскопсихолошког становишта и пише изврсну расправу „Хамлет у светлу психоанализе“ (1974).

Као човек, Хуго Клајн је био уздржан, тих, скроман и изнад свега – критичан, независан и истинољубив. Критички се односио према оцу, према

политици, идеологији, психоанализи, Фројду и ауторитетима свих врста. Све је желео да преиспита и критички провери. Желео је да сачува своју аутономију и свој критички однос, без обзира на цену.

О његовој необичној скромности могу да посведоче и неки карактеристични детаљи из његовог живота. Мада је одлично познавао психоанализу, није се наметао издавачима и питање је шта би било са његовом књигом *Васишићање*, да није, игром случаја, излечио брата Геце Кона од опсесивне неурозе. Тада га је овај наш угледни издавач позвао да преведе једно Фројдово дело и да за њега напише предговор. Други пример је да он никада није истицао да је студирао код Фројда а за то је, свакако, имао безброј прилика. Ту значајну чињеницу сазнао сам у једном разговору с њим 1974, када ју је сасвим узгред споменуо.

Уз сву своју познату скромност, озбиљност и уздржаност, умео је да буде веома духовит, имао је особен, танан смисао за хумор. И у овој својој последњој болести, држао се храбро и често је знао да се нашали на туђ, али и на свој рачун.

Доприноси Хуга Клајна нашој и не само нашој психоанализи су велики и вишеструки. По мом суду, најзначајнији његов допринос пре свега је неговање и развијање *критичке димензије психоанализе*. Према Клајновом схватању психоанализа је поглавито један особен продоран, дубински и критички метод разоткривања потиснуте истине. „Психоанализа - то значи: не верујте у оно што мислите и осећате, што говорите и чините кад ваше Ја мотри на вас. Више верујемо у доживљаје које имате кад оно спава, у ваше ‘омашке’ и ‘погрешке’. Ваше лудило је истинитије него ваша разборитост, ваш дан је већа лажа него ваш сан, ваше врлине су хранене од ваших порока“, пише надахнуто Хуго Клајн још 1929. у свом првом тексту посвећеном психоанализи. За њега је Фројдово учење у својој суштини један особен и ефикасан метод раскривања многих индивидуалних, али и друштвених илузија, предрасуда и (само)обмана.

У тесној вези са овим схватањем психоанализе је и Клајнов, верујем, главни и најоригиналнији допринос. То је разоткривање корена, технологије и резултата производње поданичке личности. Смисао ауторитарног патријархалног васпитања је стварање „ропске душе“, поданика који нема куражи да сумња у ауторитет и да мисли независно, слободно. Дубинско значење ритуала иницијације, обично праћене обрезивањем, јесте да новог члана „припитоми“ застрашивањем претњом кастрације: „Мораш бити послушан као ми“. Комплекс кастрације представља унутрашњи регулатор којим се сламају бунтовност и дух независности детета. Од деце „обрезаног срца“ лако се стварају одрасли поданици, кротки, зависни и апатични.

Клајн није био критичан само према психоанализи, већ и према њеном творцу. Он је имао дрскости и знања да веома проницљиво анализира, за ортодоксне аналитичаре „недодирљиву“ личност Сигмунда Фројда. Клајн се „дрзнуо“ да самог оца психоанализе стави на аналитички кауч и да му открије многе личне комплексе као што су *Ханибалов*, *Мојсијев*, *Аншејев* и *Египов*.

Посебно ваља нагласити Клајнов драгоцен допринос психоаналитичком истраживању књижевности. Као њен врстан зналац, посебно драмског стваралаштва, он оправдано критикује заблуде и злоупотребу психоанализе у тумачењу литературе, када надрианалитичари своде књижевно дело на клинички досије или сан, а писца на неуротичара. Драма, добро каже Клајн, није ни сан ни „психијатријски случај“. Суштина сна је да те-

жи да остане неразумљив, да скрива несвесне жеље сневача чак и од њега самог, док је драма окренута гледаоцу и хоће да буде схваћена. Док сан настоји да сачува спавање, „дотле драматичари настоје да *разбуде* успаване свести и савести“, пише Клајн.

Психоанализа као динамичка психолошка теорија, као учење о конфликтима и драми индивидуалног развоја, представља погодан средство управо за анализу драмских дела у којима сукоби имају истакнуто место у наративној композицији. Психоаналитичар је погодан тумач литерарног дела јер је скептичан, јер сумња у „истине“ тзв. здравог разума и увек трага за скривеним мотивима, не верује слепо у оно што појединци тврде о себи. Ту своју предност Клајн уме сјајно да искористи када луцидно интерпретира славну Шекспирову трагедију и лик Хамлета. „Мислим да нико ко је видео или прочитао ту трагедију неће посумњати у аутентичност Хамлетове љубави према покојном оцу. Нико, осим психоаналитичара, разуме се“, поентира Клајн. А аналитичар сумња управо зато што је та љубав превише упадљива и снажна. Загонетка *Хамлета* не решава се, међутим, свођењем на Едипов комплекс главног јунака, већ исцртавањем књижевне функције и смисла овог комплекса у тексту драме. Хамлет је велики лик светске литературе не зато што је имао Едипов комплекс, него зато што га је превазишао и што је уместо ирационалног *суйер-еја* успео да изгради једну нову савест, која га обавезује да „исцеливши себе, допринесе исцељењу труле Данске“, пише Клајн.

На крају осврта на личност и допринос Хуга Клајна нашој и европској психоанализи, ваља рећи да је он толико задужио нашу науку и културу да се његово име, како је рекао др Владета Јеротић, „неће дуго отрти ни из сећања људи нити из културне баштине народа“.

Жарко Требјешанин

ПРИВАТНОСТ

У породици Самуила и Софије Клајн, у Вуковару, 30. септембра 1894. године, родио се Хуго Клајн као једно од петоро деце. Типична јеврејска породица, каквих је у то време у Вуковару било много, живела је хармонично. Отац, вредан и паметан човек, досељен из Унгвара у Мађарској, талентован за језике, у богатом трговачком градићу, научио је и хрватски и успешно се бавио трговином. Имао је статус угледног грађанина и пословног човека ове вароши.

Мајка, Софија Грин, пореклом из Славоније, крхког здравља, на жалост није дуго живела. Разболела се и умрла када је Хугу било тек шест година.

Оставио са малом децом, два дечака (Рихард и Хуго) и три девојчице (Олга и близнакиње Адријена и Фелиса), Самуило Клајн је био принуђен да се поново ожени. У том браку добио је још једно, шесто дете. Тако велика породица захтевала је озбиљан рад, бригу о потомству и истински смисао за реалност.

Бринући о будућности своје деце, Самуило Клајн се залагао за њихово темељно образовање те им је поред редовне школе омогућио да уче и стране језике. Као човек широких видика, будући да је и сам имао смисла за уметност, усмерио их је да се и музички образују. Али, када је избор животног позива био у питању, у породици Самуила Клајна на уму су се пре свега имала занимања која доносе практичну корист. Као глава породице он је одлучио да га у његовим трговачким пословима замени старији син Рихард² док је Хуга, као тананију природу, слабијег здравља, усмерио на даље школовање.

Тако је од Вуковарске основне школе и ниже и више гимназије, одличан ђак Хуго Клајн напредовао на радост и понос свога оца. Његова интересовања и потенцијали, међутим, нису били апсорбовани захтевима које је пред њега постављала школа. Свирао је виолину коју је од оца добио већ са десет година, али се интересовао и за друге инструменте (чело, гитара, тамбура), дириговао је школским тамбурашким оркестром, писао и објављивао поезију, водио литерарну секцију, занимао се и мало бавио глумом, читао...

---

² Погинуо на почетку Првог светског рата.

Породична кућа Самуила Клајна
у ул. Фрање Јосифа у Вуковару

Да ли из egzистенцијалног страха пред одговорношћу за будућност својих петоро сирочади или због сувопарне, превише практичне природе тек, Самуило Клајн није код деце подржавао бављење пословима који не доносе корист. Због тога је, још као четворогодишњак, Хуго наишао на очеву неодобравање када је прецртао његов портрет са фотографије и поносно му га предао на дар. Од тада жеља за цртањем је заувек нестала а прекор, да је то „губљење времена“, никада није заборављен.

Надаље, између њих двојице тињала је извесна напетост, најпре због разлика у вредносним системима али и због очеве строгости. То је представљало значајан хендикеп за дечака, нарочито када није било мајке која би умела да разуме и подржи Хугова интересовања али и да те разлике ублажи.

Губитак мајке и однос са оцем нису били једини извори патње тог младог бића. Јеврејско порекло му је у два наврата донело сазнање да у свом родном граду није од свих радо виђен нити третиран једнако као остала деца.

„Тек што сам пошао у први разред гимназије, једно јутро ме је сачекао младић који је радио као шегрт код оца једног мога школског друга. Тај младић ме шчепао и бацио у благи снег у коме сам се, наравно, сав морао искапати... А друг, који је стајао по страни и све то гледао, викао је: ево ти Чивутине, то си и заслужио. Био сам увређен, а крио сам то. Нико ме нисам ништа рекао, али је то остало у мени, негде дубоко, и данас се сећам сваког детаља тога мучног дечјег понижења... Такви доживљаји нису били ретки у животу Јевреја, бар у тим крајевима где сам растао; знам да је однос овде био другачији.“³

³ Драгослав Адамовић: *Разговори са савременицима*, Београд, Привредна штампа, 1982, стр.136

Хуго Клајн је у гимназији имао велико поштовање за свог професора Стјепана Смрчека који му је предавао хрватски језик и књижевност и подржавао га у његовом младалачком песничком раду. Међутим, одушевљење овим професором спласло је после догађаја који се урезао у Клајново памћење. Наиме, када је Клајн изабран за председника литерарне секције, један фрањевачки поп, професор веронауке у истој гимназији, прекорио је њега што су Јеврејина изабрали на то место. Од свог идола, професора Смрчека, Клајн је очекивао заштиту али је овај, страхујући и сам пред католичком црквом и њеним снажним утицајем, саветовао Клајну да се помири са насталом ситуацијом.

Упркос очевој строгости, млади Клајн је уз бројне „озледе на души“ о којима је доцније у својим исповестима често говорио, успевао у кључним моментима да се избори за властити став. Тако је по очевом мишљењу, по завршетку гимназије требало да студира права јер је то занимање тада било добро плаћено и веома цењено. Поштујући ипак своја интересовања, он у Бечу уписује медицину.

Као одличан студент и личност широких интересовања, занима се и за културна збивања којих је у Бечу било на претек. Посећује позоришта, изложбе, концерте а не занемарује ни бављење музиком. Свирајући у трију са својим земљацима Ернестом Диамантом и Петром Бингулцем наставио је везу и са том својом љубављу из ране младости.

По завршетку студија медицине и специјализације психијатрије у Бечу 1919. године враћа се у Вуковар али само на кратко. Године проведене на студијама у „великом свету“ знатно су прошириле његове духовне потребе те му је родно место постало скучена средина, посебно с обзиром на успомене које је из ње понео.

Одлучује да се те исте, 1919. године, пресели у Београд у коме, показаће се, налази могућност да утажи своје интелектуалне и професионалне али и емоционалне потребе.

Одмах је почео да ради у струци у државним болницама а затим и у приватним ординацијама. Познанство са др Суботићем пружио му је прилику да после његове смрти настави рад у приватној ординацији овог познатог београдског лекара у Таковској улици.

Та приватна ординација постаје и место од вишеструког значаја за доктора Клајна. Као пацијента, ту је, 1936. године, упознао младу пијанисткињу Стану Ђурић-Рибникар, са којом је остварио блиску емотивну везу. Годишну дана касније, 1937. године, родио им се син Иван. Складан брак ових двеју изразитих научних и уметничких индивидуалности, пролазећи кроз низ тешких животних искушења, трајао је пуних 45. година.

Стана Ђурић Клајн (1908–1986)

Стана Ђурић Клајн рођена је 1908. г. у Београду. Први светски рат провела је са родитељима у Кану и Ници и већ тамо имала прве сусрете са француским језиком и културом, посебно музиком. Дошавши у Београд наставила је да учи клавир код Францускиње, госпође Анкије, која ју је увела у свет музике не само упутствима за технику свирања него и причама и сећањем на лична познанства са Маснеом, Сен Сансом, Дебисијем, Равелом. У Београду су јој у музичкој школи професори били Јосип Славенски, Коста Манојловић и др Милоје Милојевић. Поред музике, у то време је учила и балет но, када је почела као солиста да наступа на концертима Маге Магазиновић, мајка ју је исписала из балетске школе сматрајући да та врста јавне активности није за девојке из „добрих кућа“.

По завршеној матури, Ђурићева на Филозофском факултету, на катедри за светску књижевност - одсек за историју музике - наставља да слуша предавања професора Милојевића из историје музике. Убрзо, она поново одлази у Париз на усавршавање из клавира код једног од најбољих клавириских педагога, Лазара Левија али, похађа и курс из „Француске цивилизације“ на Сорбони.

По повратку у земљу, удаје се за Владислава Рибникара и са њим добија троје деце. Породичне обавезе успева да помири са професионалним и да као пијанисткиња наступа од 1929–1941 у Београду и широм Југославије. Њена концертна активност завршена је због избијања рата јер јој тада egzистенцијални проблеми нису остављали простор ни за вежбање ни за наступање. А онда, „18. октобра 1944, при повлачењу фашистичких трупа из Београда, Немци су запалили, поред осталог и кућу у којој је био наш стан а у њему мој лепо клавиру, нототека, библиотека...“⁴

Од 1937.г. она је била и професор Музичке школе Станковић у Београду а од 1945–1970. доцент на београдској Музичкој академији. У Музиколошком институту САНУ од његовог оснивања, прошла је све фазе од асистента до директора. Бавећи се истраживањем наше далеке музичке прошлости, у то поље је унела низ чињеница које су измениле поглед на историјски развој музичке културе у Србији.

Да опише разлоге за своју приврженост музици, користила је цитат из *Млејачкој шривца* који каже: „У кога нема музике у души и ког склад не дира слатких звукова, томе не веруј никад. Слушај музику.“⁵

Хуго Клајн са супругом, сином
Иваном и брачним паром
Бунушевац.

⁴ Miloš Jevtić: *Muzika između nas*, Nota, Knjaževac, 1978, стр. 90

⁵ исто. стр.95

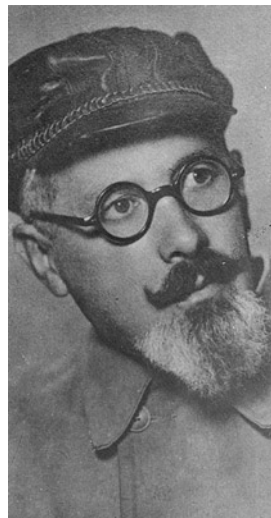

Једна од највећих криза у њиховом породичном животу, а пре свега у животу Хуга Клајна, био је период Другог светског рата. Наиме, почетак рата Клајн је дочекао радећи у приватном санаторијуму „Др Фаркић“. За време немачког бомбардовања Београда, 6. априла 1941, зграда санаторијума, као и хиљаде других, била је срушена. Тада се Клајн добровољно пријавио да у Војној болници учествује у збрињавању огромног броја тешких рањеника. Међутим, убрзо је немачка власт на Дорћолу формирала Јеврејску болницу⁶ као облик гета, у коме су лекари Јевреји могли лечити само Јеврејске пацијенте. Клајн је постао шеф нервнoг одељења.

На жалост, ускоро је свима пало у очи како и из Београда али и из ове болнице, почињу да нестају неки лекари и пацијенти. Говорило се да их одводе у логоре и убијају у гасним коморама. Када се и Клајновом колеги, др Мунку, изгубио траг, било је јасно да је неопходно склонити се.

У договору са својом супругом и директором Војне болнице, др Јорданом Тасићем, Клајн је одлучио да и сам „нестане“ али у сопственој режији. Наиме, узевши неколико пилула „веронала“ симулирао је покушај самоубиства и смештен је у Војну болницу као депресивни болесник. Када је то постало недовољно безбедно место за њега, пребачен је у душевну болницу на Губеревцу у којој је некада био лекар. Ту му је у скривању помагало особље али и бивши пацијенти. Но Немци су и ту почели да трагају за Јеврејима те се он сели у кућу свога таста на Дедињу мењајући лични опис.

Боравак у тој кући, која је из разумљивих разлога често претресана, носио је веома висок ризик. Због тога се, промењеног изгледа, са брадом, брковима и наочарима, сели у кућу Радмиле Вишицки која је била пријатељица породице његове супруге. Ту, у Дринчићевој улици број 8, у самоизолацији, остаје до ослобођења. Поред новог изгледа, добија и документа са новим именом – Урош Клајић. У прибављању званичног, новог идентитета, у то опасно време помогли су му Душан и Олга Тимотијевић. Тако „маскиран“, Клајн би готово сваке вечери, без обзира на опасност, излазио у шетњу по кварту око Бајлонијеве пијаце.

Клајн промењеног изгледа.

Лажна легитимација на име Урош Клајић.

«Срећа што ме нису проказали људи који су ме пресретали на улици, па ме, иако сам био прерушен, понеко и познао. (...) Али, да је међу тим људима био неки антисемита, да је неки отрчао да ме пријави, не бих остао у животу.»⁷

⁶ Директор те болнице био је познати београдски лекар др Букић Пијаде који се доцније, у логору на Бањици, отровао.

⁷ Види: Miloš Jevtić: *Hugo Klajn, Teatron* br. 4, 1975, стр. 76

У исто време, обично испред њега, са сином Иваном, шетала би и његова супруга Стана. Страшну патњу покушавала је да му олакша тако што му је, сем што га је сама редовно посећивала, пружала могућност да виђа своје дете.

Чести претреси и испитивања официра Гестапоа о томе где јој се муж налази завршавали су се тиме да је Стана Ђурић-Клајн, показујући им писма од мужа, успевала да их увери да је он у Италији.

„Њена уверљивост морала је бити велика, јер нису тражили омоте, коверте писама, нису је проверавали ни пратили. Понекад је директно из Гестапоа, где су је испитивали, одлазила у Дринчићеву улицу да види мужа. Данас она сама каже да је то била *луга хроброст*“.⁸

Осим због овакве безрезервне помоћи супруге, године суровог заточеништва Хуго Клајн је издржао и захваљујући томе што је своја знања из психоанализе применио на себи, свакодневно се подвргавајући детаљној самоанализи. Напетости, страха и депресије ослобађао се записујући своје мисли, осећања, слободне асоцијације, пратећи помно, у мери у којој је то могуће, своју свест и подсвест. При сваком сусрету са супругом давао би јој нове рукописе које је она односила и слагала у фиоку Клајновог писаћег стола, у њиховом стану на Калемегдану, тада издатом избегличкој породици Маглић.⁹

За четири године, ови рукописи су израсли у читаву „књигу“ која би пре свега самоме Клајну касније вероватно могла послужити као основа за неку професионалну студију. На жалост, крајем рата, Немци, који су такође становали у делу те куће, запалили су је и, заједно са целом Клајновом библиотеком, фотографијама и документима, изгорео је и овај изузетно драгоцен дневник.¹⁰

Завршетак рата за Клајна је значио крај прерушавања, скривања, самовања и самим тим донео му је огромно олакшање. Међутим, у исто време, то је био и тренутак болног сазнања да му је цела породица, која је остала да живи у Вуковару, побијена у усташком логору Јасеновац. У том моменту, Хуго и његов син били су једини преживели чланови велике породице Клајн. Што је у Београду било могуће прикрити и спасти чак и од Гестапоа, у усташкој НДХ није имало никаквих изгледа на опстанак.

Послератни период, негде од педесетих година, донео је овом тихом, честитом, талентованом човеку и његовој породици заслужени лични мир и професионални успон. Низала су се признања, од награде ФНРЈ за режију 1949, Седмојулске, за изузетне резултате у уметности, 1969, награде АВНОЈ-а 1978. и многе друге, додуше, у славу позоришног стваралаштва. За огромне заслуге за развој југословенске психологије и психоанализе, нажалост их није било, осим што је изабран за почасног члана Друштва психолога Србије.

Као вид признања Клајновом редитељском раду на Факултету драмских уметности – катедра за позоришну и радио режију – после његове смрти, 29. септембра 1983. године, установљена је награда која носи његово име и додељује се студенту треће године са најбољом оценом из главног стручног предмета.

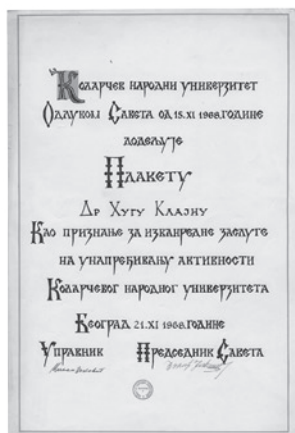
⁸ Ksenija Šukuljević: *Pozorišno stvaralaštvo Huga Klajna*, Beograd, Muzej pozorišne umetnosti 1977, стр. 9

⁹ Види: М. Јевтић: *Hugo Klajn, Teatron* бр. 4, 1975, стр. 77

¹⁰ У светлости овог податка, додатно је била занимљива његова сјајна поставка представе „Дневник Ане Франк“ на сцену Народног позоришта.

Стеријина награда из 1970. године.

Плакета Коларчевог народног универзитета из 1968. (слика лево)

Повеља удружења психотерапеута Југославије из 1979. (слика десно)

И поред тога што је живот Хуга Клајна праћен непрегледним низом теškoћа, слободно се може рећи да је био садржајан и богат захваљујући умећу да се недаће превладавају храбро и да се њима упркос иде даље.

АДАМОВИЋ, Драгослав

1. *Hugo Klajn (1894–1981) // Разговори са савременицима / Драгослав Адамовић. – Београд : Привредна штампа, 1982. – Стр. 135–138. II-35306*

BOROZAN, Braslav

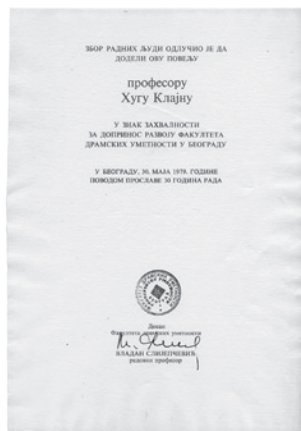
2. *Hugo Klajn / Braslav Borozan // Scena. – God. 4, knj. 1, br. 1 (1968), str. 32–41. Ч₁-350*

JEVTIĆ, Miloš

3. *Hugo Klajn / Miloš Jevtić // Teatron. – br. 4 (1975), str. 73–80. Ч₁-822*

TREBJEŠANIN, Žarko

4. *Kako nisam postao glumac / Žarko Trebješanin // Frojd, psihoanaliza i literatura / Hugo Klajn. – Novi Sad : Matica srpska, 1991. – Str. 345–352. I-39495*

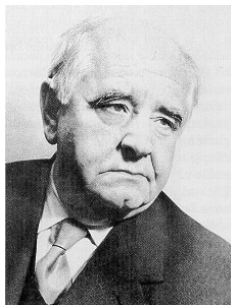
Повеља Факултета драмских уметности из 1979.

Полијичка ојредељења

Питање Клајнове политичке оријентације занимљиво је и у извесној мери би се могло повезати са његовим познанством са Крлежом, потеклим још из времена студија у Бечу. Тамо су се упознали преко Клајнове земљакиње, а Крлежине тадашње љубави, Едите Велић. Већ тада, као један од првих „књижевних критичара“, Клајн је износио позитиван суд о књижевном раду будућег великог писца.

Иначе, у Првом светском рату, њих двојица учествовали су у Аустроугарској војсци, једно време на фронту у Галицији, да би Клајн доцније прешао на италијанско аустријски фронт као батаљонски лекар.

Од тада, путеви им се понекад укрштају, најчешће у Београду, а сусрети им доносе дуге разговоре у којима је једна од честих тема била и Клајнова потпуна незаинтересованост за политику. Томе се Крлежа веома чудио сматрајући да образован човек не само да треба да буде политички радознао него свакако и опредељен и ангажован. Овај подстицај Клајн је прихватио определивши се за левицу којој су се у то време приклањали многи напредни интелектуалци.

Мирослав Крлежа (1893–1981)

Књижевник и лексикограф, по многима највећи хрватски писац 20. века у области поезије, романа, драме, есеја и мемоарске прозе. Истовремено, има велике заслуге за оснивање Лексикографског завода, институције од несумњивог угледа у бившој Југославији.

Код њега у Београду, ординација у Таковској бр.19 постаје место на коме се окупљају, поред колега лекара и млади левичари Маслеша, Кершовани, Велибор Глигорић, Јован Поповић, браћа Бихаљи и други али и Мирослав Крлежа, кад год би дошао из Загреба. Клајн је тада први пут позван да објављује у часописима *Нова лијерајтура*, *Сјожер* и *Данас*. Ова сарадња за њега ће у будућности, у професионалном смислу, имати веома значајно место.

Међутим, опредељење за левицу није увек пратила хармонија. На основу неких извора могуће је закључити да су се извесна размимоилажења појавила још 1932/33. године а већ 1936, у неком приватном разговору, Клајн је изразио негативан суд о Стаљину и Коминтерни¹¹ и то не само да је „регистровано“, него је било и довољно да му донесе етикету троцкисте. Та етикета пратила га је сигурно десет година и била је, нарочито на почетку рата, додатни извор његове несигурности и страха. Наиме, у смутним временима, било је тешко разлучити која је претња била опаснија, она која је долазила од фашиста јер је Јеврејин, или она од комуниста, јер је, по њиховом мишљењу, био троцкиста. Свом пријатељу Миодрагу Поповићу, средином 1941. године, у сред ратног ужаса, пун стрепње, о томе је говорио: „Куда ћу, овде убијају а тамо не знаш шта те чека“¹².

¹¹ После ослобођења Милован Ђилас га је на то подсетио позвавши га на разговор у ЦК (тада у просторијама „Мадере“). – Види: Миодраг Поповић: *Познице*, Београд, Просвета, 1999, стр. 194

¹² Исто: стр. 194

Павле Бихали, рођен је 1898.г. у Земуну, у старој јеврејској породици. После Првог светског рата, у коме је активно учествовао, отворио је молерско фарбарску радњу у Земуну али, већ 1928.г. прелази у Београд, где покреће часопис *Нова лиџерајшур* и оснива издавачко предузеће „Нолит“. До рата је издао велики број књига са антифашистичком тематиком као и дела напредних писаца. И сам је писао књижевну критику и преводио са немачког. Под псеудонимом О.Преско, бавио се доста успешно сликарством и, међу првима код нас, фотомонтажом. Користио је и псеудоним И.Мерин. Због јеврејског порекла и комунистичког деловања Гестапо га је ухапсио и стрељао у Београду, јула 1941.

Павле Бихали
(слика лево)

Ото Бихаљи Мерин
(слика десно)

Ото Бихаљи Мерин (1904–1993), рођен је у Земуну. Учио је сликарство и историју уметности у Београду и Берлину. Већ са четрнаест година побегао од куће. Као младић дошао у Немачку где је као члан моћне Немачке Комунистичке партије сарађивао у многим часописима леве оријентације а са Лукачем и у угледном „Die Linskurve“. У Београд се вратио 1928. на одслужење војног рока у ратном ваздухопловству Краљевине Југославије. У то време, са братом Павлом, у часопису и издавачкој кући коју су основали, објављивао левичарску литературу. Био члан Комунистичке партије Немачке. Сведок Хитлеровог доласка на власт, надоласке фашизма и страха као што је паљење Рајхстага 1933.г. Друговао са најславнијим личностима прошлог века (Брехт, браћа Ман, Малро, Сартр, Горки, Фокнер). Артур Кестлер га је окарактерисао као „легендарну личност“ Париза и Берлина тридесетих година тврдећи да „ако је он комуниста, онда комунизам можда и није тако лош“. Написао је на десетине веома значајних књига углавном о уметности које су објављиване широм света и најзаслужнији је за светску афирмацију наше наивне уметности. Бавио се и превођењем са немачког. У Аустрији шездесетих година добио Хердерову награду.

Као интелектуалца замашног волумена, комунисти су га желели на својој страни али, његов критички дух, често је изазивао подозрење. Психоналитичко мишљење, чији је он био еминентни експонент, угрожавало је ауторитарну власт, отварајући пут освешћеном појединцу да, уместо покорног поданика, постане критички расположена индивидуа.

И Клајнова одлука да прекине своју дотадашњу ванбрачну везу са Милком Димић, у тренутку када је одлучио да се ожени Станом Ђурић-Рибникар, није прошла незапажено и изазвала је бојкот његових другова левичара. Ово показује да су били незадовољни не само његовим ставовима него и поступцима из сфере приватног живота.

Због свих резерви чак и пријем Хуга Клајна у Удружење књижевника одлаган је све до 1946. године.

Чињеница да је након свега тога он, као и Иво Андрић, сам поднео молбу за пријем у Партију¹³, наводи на мисао да је то учинио из страха од могућих прогона. Уколико је то тако, а извори указују да јесте, остаје нам да жалимо што је човек, који је из дубине душе презирао лаж и компромисе, био принуђен да одступи од свог аутентичног уверења и послуша налог опреза.

Из многих његових написа о уметности и друштвеној збиљи види се да је идеја социјалне правде била та која је Клајна аутентично чинила блиским левици али га је пракса социјализма повремено озбиљно од ње удаљавала.

КЛАЈН, Хуго

5. *Позориште и радници* / Хуго Клајн // Савременик. – Бр. 8–9 (1958), стр. 147–159.

Ч-854

6. *Стиг, самоуништење и револуција* / Хуго Клајн // Књижевне новине. – Год. 21, бр. 348 (1969), стр. 11.

VII-371

7. *Naše pozorište danas i problemi umetničkog stvaranja* / Hugo Klajn // Scena. – God. 8, knj. 1, br. 3–4 (1972), str. 20–26.

Ч₁-350

ПОПОВИЋ, Миодраг

8. *Познице* / Миодраг Поповић. – Београд : Просвета, 1999. – 377 стр. I-43913

Разлога за удаљавања било је много. Један од њих био је и када је чуо исповест свога пријатеља Миодрага Поповића о страхотама које је доживео на Голом отоку. Ма колико не био политички наиван, своју потребу да се истином и правдом омеђи злочин над људима показао је саветујући га да све исприча неком од другова из партијског врха са којима је био близак. Био је нем када му је пријатељ, послушавши га и упустивши се у предлогу наивну авантуру, препричао део циничног монолога тадашњег министра са којим су некада сањали о човечнијем свету: „тамо где почиње политика, престаје хуманост“¹⁴.

---

¹³ Исто: стр. 199

¹⁴ Исто: стр. 199

ПРОФЕСИОНАЛНИ ПУТ

Др Хуга Клајна, за циклус *ЛЕГЕНДЕ БЕОГРАДСКОГ УНИВЕРЗИТЕТА* препоручио је његов професорски, педагошки рад на Катедри за режију данашњег Факултета драмских уметности. Не губећи то из вида, слику о професионалном путу ове личности градили смо пре свега следећи принцип хронологије. Због тога у овом поглављу, на првом месту представљамо његов психијатријски и психоаналитички рад, условљен матичним образовањем. Тек потом, дајемо простор свим видовима Клајнове позоришне делатности у којој је као професор режије формирао сопствени систем заснован на настојању да се позоришни рад изучава и одвија на темељу научних сазнања и метода.

Психијатар, психоаналитичар, психолог

Хуго Клајн се 1912. г. у Бечу уписао на студије медицине, одупревши се очевом ауторитету и жељи да студира права. Како је увек био заинтересован за човека и његово биће, врло брзо га је привукла психоанализа те је, упркос резервама према њеним смелим и за то доба необичним поступцима, отишао да слуша курс из те, тада нове и модерне дисциплине. Ближе је упознавши на предавањима Фројдовог ученика Виктора Тауска, ступио је у контакт и са њеним творцем, Сигмундом Фројдом. Желео је да постане његов ђак и Фројд га је, пошто су се упознали, примио на своја предавања и повремене консултације. Из тих сусрета Клајн је понео велико поштовање за Фројда и његова животна и научна начела. Међутим, задржао је и потребну и оправдану критичку дистанцу која није допустила неки тесан, лични, интелектуални однос.

Зграда Универзитета у Бечу у којој се налазио Медицински факултет на коме се Клајн школовао.

Виктор Тауск
(Victor Tausk, 1879–1919)

Један од првих, најталентованијих и Фројду најприврженијих ученика. По образовању правник, доцније се успешно посветио психоанализи. Пионирски указивао на филозофске импликације психоанализе. Компликован однос са Фројдом многи сматрају објашњењем за двоструко самоубиство којим је овај врсни психоаналитичар завршио свој живот. Иначе, рођен је у Словачкој а у више наврата живео на територији бивше Југославије (Загреб, Сарајево, Мостар, Дервента, Београд). Преводио нашу поезију на немачки и написао једну приповетку са тематиком из босанског живота. Од 1909. био члан Бечког психоаналитичког друштва.

Сигмунд Фројд (Sigmund Freud, 1856–1939)

Аустријски лекар и психолог. Светску славу стекао као оснивач психоанализе. Рођен у Фрајбергу, у Моравској. Образован у Бечу, где је студирао медицину. У Паризу од 1885–86. студирао код Шаркоа (J. M. Charcot). До психоанализе га је довело истраживање последица хипнозе на хистерију, које је објавио заједно са Бројером 1895.г. Основао је Годишњак за психоаналитичка и психопатолошка истраживања 1908. године, и Међународну психоаналитичку асоцијацију, 1910. Нацисти спаљују његова дела у Берлину и он 1938. напушта Беч и наставља се у Лондону. До своје смрти, 1939. године, ради са оболелим пацијентима. Објавио је велики број студија које кроз тумачење подсвести настоје да објасне људско понашање.

По завршетку студија, године 1919. Хуго Клајн се дефинитивно наставља у Београду. За подручје његове специјалности и интересовања у медицини, осим доктора Војислава Суботића, ту није било стручњака и мало се знало о психијатрији. Др Суботић га је позвао да на клиници на Губеревцу преузме место „сталног дежурног“ са обезбеђеним станом и храном у тој институцији. За младог лекара ово је, као почетак, професионално било веома драгоцено с обзиром на распон очекивања која су се пред њега у оквиру струке у оваквој болници постављала.

Након две године Клајн добија премештај за Ниш, како би надгледао градњу нове болнице. Овај посао га није задовољио и он се враћа у Београд где почиње са приватном праксом помажући у ординацији оболелом др Суботићу.

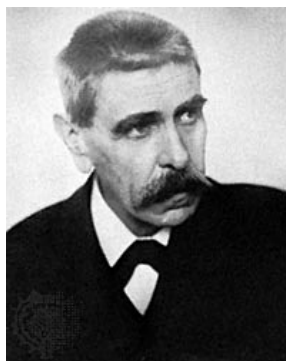
Војислав Суботић (1859–1923)

Рођен у Новом Саду, медицину студирао у Бечу где је и специјализирао хирургију. Као млад лекар ради у Градској болници у Земуну. Шеф хирушког одељења болнице на Палилули од 1889.г, а од 1907. ради као шеф новог хирушког одељења болнице на Врачару. У Првом светском рату прелази Албанију и ради у Паризу и Лондону као делегат и представник Српског санитета код Савезничких мисија. Изабран за редовног члана Париског хирушког друштва. Један од оснивача Медицинског факултета Београдског универзитета. У Болници за душевне болести на Губеревцу провео скоро тридесет година делом као лекар а делом као управник. У свету је познат по својој класификацији трауматских анеуризми.

Од 1921–1923. боравио је у иностранству на специјализацији. У великим европским центрима био је студент Вагнер-Јаурега у Бечу, Емила Крепелина у Минхену и Вилхелма Веиганта у Хамбургу.

Аустријски лекар и неуролог, професор на Универзитету у Бечу од 1893–1928. Увео је лечење прогресивне парализе маларијом за шта је добио Нобелову награду за медицину 1927. г.

Јулиус Вагнер Јаурер (Julius Wagner Jauregg, 1857–1940)

Немачки психијатар. Студирао најпре у Вирзбургу и већ као студент награђен за рад о утицају акутних болести на настанак психоза. Наставио студије у Лајпцигу где упознаје чувеног В. Вунта. Као професор радио у Дорпату, Хајделбергу и Минхену где је управљао и Психијатријском клиником до пензије 1921. Био је пионир експерименталне психијатрије и иницијатор оснивања Истраживачког института за психијатрију у Минхену који је дао веома значајне научне резултате. Његов уџбеник из психијатрије доживео је девет издања. Бавио се и судском психијатријом. Према психоанализи је имао негативан став.

Емил Крепелин (Emil Kraepelin 1856–1926)

Вилхелм Веигант (Wilhelm Weygandt 1870–1939)

Немачки психијатар. Студирао теологију, науку о језику, филозофију, психологију и медицину. Од 1897–1899. био асистент проф. Крепелину у Хајделбергу. Психијатрију специјализирао 1899. године.

У Бечу Клајн се подвргао тзв. школској анализи код Паула Шилдера, не-ортодоксног и неконвенционалног психоаналитичара чији метод му је помогао да се развије не само у психоаналитичара него и у психијатра са властитим идентитетом. Фројдов предлог да оде на анализу код Хичмана није прихватио јер је сматрао да је то осредњи аналитичар чији је основни квалитет био лојалност Фројду.

Овде је Клајн још једном у пракси показао своје важно животно начело, које је он сам једном приликом овако формулисао: „Ма колико да је мудро слушати искусније и паметније ипак, ничији ауторитет не може човека ослободити обавезе да мисли својом главом.“¹⁵

Паул Фердинанд Шилдер (Paul Ferdinand Schilder, 1886–1940)

Лекар, неуропсихијатар и психоаналитичар, члан Бечког друштва психоаналитичара, професор Универзитета у Бечу, неортодоксни Фројдов ђак који је идеје свога учитеља прихватао селективно. Имао блиставу каријеру и у Америци.

Тих година Клајн своје прве научне радове објављује у престижним европским стручним, медицинским, часописима.

КЛАЈН, Хуго

9. *Gedankenhören bei Affektion im linken Schläfenlappen* / H. Klein // *Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie*. – Bd. 89 (1924), str. 51–59.

Ч₄-276

10. *Pseudoneurasthenia intermittens* / H. Klein // *Medizinische Klinik*. – Nr. 31, Jahrgang 21 (1925), str. 1171–1173.

Ч₄-379

11. *Über die Möglichkeit einer mehr aktiven Therapie der Geisteskranken in unseren Spitälern* / H. Klajn // *Serb. Arch. f. d. ges. Med.* – Jg. 27, Nr.7 (1925). – Str. 367–375

Из приватне збирке.

12. *Intermittierende Pseudoneurasthenie und Zwangsneurose* / H. Klein // *Monatsschrift für psychiatrie und neurologie*. – Bd. 61, Heft 5 (1926), str. 305–311.

Ч₄-284

¹⁵ Zarko Trebešanin: *Kritička psihoanaliza Huga Klajna u: Hugo Klajn: Frojd, Psihoanaliza i literatura*, Matica srpska, Novi Sad, 1991, стр. 33

По повратку у Београд а после смрти доктора Суботића 1923. године, на позив његове удовице, преузима ординацију у Таковској 19. као и пацијенте свог старијег колеге. Ту наставља рад као психијатар и психоаналитичар. У исто време ради и на Губеревцу примењујући на оба места знања стечена у иностранству, код стручњака који су у области психијатрије били ауторитети светског гласа.

Повратак у Београд обележен је практичним али и теоријским радом у струци. Тако, од 1928. године, током двогодишњег излагања часописа *Нова лиџература*, објављује у њему низ текстова из психоанализе. Своју прву књигу из области неурологије, *Нервни систем*, објавио је 1933. године, такође у издавачкој кући „Нолит“.

13. *Misli o psihoanalizi* / Hugo Klajn // *Nova literatura*. – God. 1, br. 5–6 (1929), str. 160–161.

РП I/80

14. *Nervni sistem* / Hugo Klajn. – Beograd : Nolit, 1933. – 304 str. – (Biblioteka Nauka i znanje. Serija 2, prirodne nauke ; 4–5) J-304.

У исто време, Марко Ристић га позива на сарадњу у часопису *Данас*, али за почетак је од њега наручио текст који би у односу на Фројда био критички интониран. Без обзира на то што Клајн није имао идолопоклонички однос према Фројду, у том тренутку он је овај позив одбио, сматрајући да у нашој средини ни Фројд ни психоанализа нису били довољно познати да би се њихова начела већ излагала критици. Зато он, започињући циклус предавања на Коларцу о психоанализи, настоји да је представи и афирмише у нашој интелектуалној јавности. Велико је мајсторство било изложити своје изванредно познавање психоаналитичке теорије неупућеној публици лепим језиком, на занимљив, једноставан и пријемчив начин. Задивљена публика истицала је у коментарима да такав предавач мора бити професор универзитета¹⁶.

Такође, да би афирмисао психоанализу у Србији, он подржава иницијативу Николе Шугара и 1937. заједно оснивају Психоаналитичко друштво Србије у које улазе и Никола Поповић, Владислав Клајн, Војин Матић, Милош Ђурић, Владимир Дворниковић и Љубомир Живковић. Задатак Друштва, осим популаризације психоанализе, био је и да одбрани Фројда од погрешних интерпретација.

Никола Шугар (1897–1945). Рођен је у Суботици где се и школовао до студија. У Прагу је завршио медицину на Немачком универзитету 1923.г. Потом је у Берлину специјализирао неуропсихијатрију али је завршио и школску психоанализу. У Беч долази 1925. на специјализацију код професора Јаурега али уредно похађа и Фројдова предавања. Постаје члан Бечког и Будимпештанског психоаналитичког друштва што, уз чињеницу да је постао сарадник Паула Шилдера, говори о веома високој репутацији овог научника у Европским психоаналитичким круговима тога доба. Ипак, он није наставио каријеру тамо него се 1926. враћа у Суботицу где се бави приватно психијатријском и психоаналитичком праксом. У Београд прелази 1937. године и ту бива веома лепо примљен у професионалним и интелектуалним круговима. Са истомишљеницима оснива и води Психоаналитичко друштво. Када је почео рат, враћа се у Суботицу и ту остаје до 1944.г. Тада бива интерниран са осталим Јеврејима и средином 1945. умире у Терезину као једна од безброј нацистичких жртава.

¹⁶ На жалост, не само да никада није предавао психологију или психоанализу на Филозофском или Медицинском факултету него студенти ових факултета и не знају за њега пошто као теоретичар програмом наставе није обухваћен.
Види и: Bora Čosić: *Barokno oko*, Beograd, Radio B92, 1998, стр. 59

Захваљујући труду ове екипе, Србија је тада предњачила међу европским земљама како по упућености у психоанализу тако и по објављеним студијама и књигама домаћих аутора из психоаналитичке теорије. Међу њима издваја се обимна студија Х. Клајна *О психоанализи* објављена 1937. као предговор Фројдовој *Психопатологији свакодневног живота* у преводу др Хуга Клајна.

У том периоду објавио је и књиге: *Абнормалности нормалних* као и *Васпитање са гледишта медицинске и социјалне психологије*.

KLAJN, Hugo

15. *Abnormalnosti normalnih* : tri predavanja iz primenjene psihijatrije / Hugo Klajn. – Beograd : Knjižarnica „Svetlost“, 1936. – 93 str.

E-149

16. *О психоанализи* / Хуго Клајн // *Психопатологија свакодневног живота* . – Београд : Космос, 1937. – Стр. 5–62.

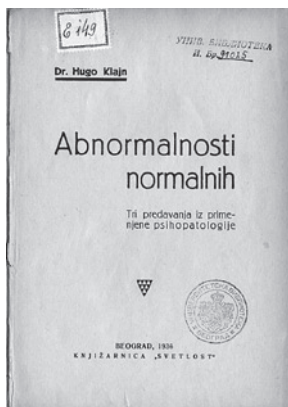
C-232/10

КЛАЈН, Хуго

17. *Васпитање са гледишта медицинске и социјалне психологије* / Х. Клајн. – Београд : Геца Кон, 1939. – 340 стр.

E-164

По мишљењу проф. др Жарка Требјешанина, у нашој целокупној педагошкој литератури ова књига спада у најоригиналнија дела из те области, али је велика *Педагошка енциклопедија* у два тома, објављена у Београду 1989. не помиње.

KLAJN, Hugo

18. Fehlleistung infolge unbewuter Todeswünsche gegen das einzige Kind / Hugo Klajn // Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse und Imago. – Bd. 24, Heft 3 (1939). - Str. 333–338

Из породичне збирке.

Други светски рат Клајн дочекује радећи као психијатар у санаторијуму „Фаркић“. Одатле, као Јеврејин, бива премештен у Јеврејску болницу за шефа нервнoг одељења.

Хуго Клајн у санаторијуму Фаркић са колегама.

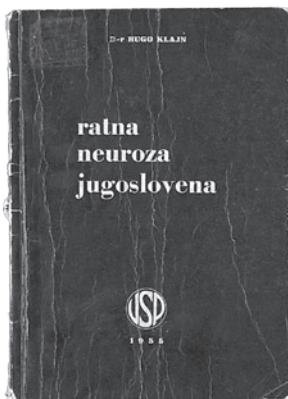
Одмах после рата Клајн се пријављује новим властима и оне га распо­ређују у болницу у Ковину да ради са борцима који су патили од ратних невроза. Искуства одатле, већ крајем 1945. године, преточио је у књигу која је објављена тек десет година касније. Званичан став власти према психоанализи и овде се јасно показао.

KLAJN, Hugo

19. *Ratna neuroza Jugoslovena* / Hugo Klajn. – Beograd : Sanitetska uprava JNA, 1955. – 83 str. – (Biblioteka vojnosanitetskog pregleda ; 15) E-463

Затим прелази на нервнo одељење Војне болнице у Београду где остаје до половине 1945.г. У тренутку када је био у пуном професионалном замаху, усмерен је на позоришни колосек. Тешко је рећи да ли је због огрешења о правила професије¹⁷ на прихватљив начин из те области скрајнут или је, због става Партије о субверзивној активности психоанализе, „преусмерен“ како се не би бавио психијатријским радом. У сваком случају психијатрија је изгубила врсног аналитичара а позоришна уметност добила бриљантног педагога, редитеља и шекспиролога.

¹⁷ Оженивши се својом пацијенткињом Хуго Клајн је прекршио правило Међународног психоаналитичког удружења и бојкотован је од стране колега психоаналитичара. Према неким изворима, Владислав Рибникар, бивши муж Стане Ђурић-Клајн, као послератни министар просвете, на темељу тог прекршаја zaloжио се да му се рад у струци забрани.

У психоаналитичким круговима место Хуга Клајна несумњиво је од великог значаја. Поред осталог он, као приређивач и писац предговора, има огромне заслуге за објављивање одабраних дела Сигмунда Фројда код нас (1969.г.у издању Матице српске из Новог Сада).

Посветивши се позоришној режији, након званичног престанка бављења психоанализом као терапијом, допринео је развоју својеврсне – примењене - психоанализе. Читав његов каснији рад у позоришту базиран је на знањима стеченим у матичној професији. Као такав, могло би се рећи да је јединствен и међу психијатрима и међу редитељима, не само код нас него и у свету.

KLAJN, Hugo

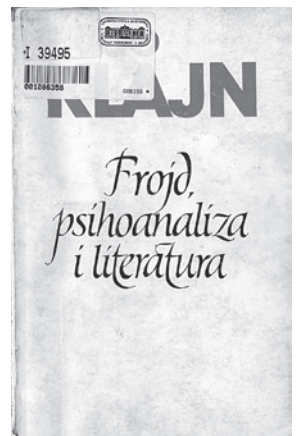
20. *Razvoj psihoanalize u poslednjim decenijama* / Hugo Klajn // *Uvod u psihoanalizu* / Sigmund Frojd. – Beograd : Kosmos, 1961. – Str. V–XX. C₁-150a

21. *Афера Тјејрејшов* / Хуго Клајн // *Књижевне новине*. – Год. 26, бр. 459 (1974), стр. 10. VII-371

22. *Psihoanaliza i ideologija* / Hugo Klajn // *Kultura*. – Br. 57–58 (1982), str. 145–157. Ч₁-755

23. *Fromov odnos prema Frojdu* / Hugo Klajn // *Kultura*. – Br. 68–69 (1985), str. 37–44. Ч₁-755

24. *Frojd, psihoanaliza i literatura : izabrani psihoanalitički spisi* / Hugo Klajn ; priredio Žarko Trebješanin. – Novi Sad : Izdavačko preduzeće Matice srpske, 1991. – 372 str. – (Biblioteka Imago). I-39495

Позоришни рад

Позориште је још од детињства представљало специфичну фасцинацију за Хуга Клајна. Будући као дечак ангажован да у представи Осјечког позоришта *Хасанаиница* свира и пева са друговима из школског оркестра, упознао је један потпуно нови уметнички свет. Људи окупљени око позоришта пленили су његову пажњу и својим даром али и особеним понашањем. Међу њима нису важила правила хипокризије уштогљеног и стерилног грађанског друштва у коме се он кретао а дух бојемије, који је ту сусрео, имао је за њега својеврсну привлачност.

Када је почетком 1912. стигао у Беч, тек тамо је наступио празник за његова уметничка чула. Концерти и позоришта која је посећивао дограђивали су му знања, укус и интересовања.

Током свога живота, стицајем специфичних околности, позоришту је дао много. Бавио се позоришном критиком, режирао, радио драматизације и чак написао и један либрето. Најзначајнијим његовим доприносом нашој богињи Талији могли бисмо означити педагошки рад у области режије и то како практични, тако, пре свега, теоријски.

ВЕСЕЛИНОВИЋ, Јанко

25. *Хајдук Стјанко* / Јанко Веселиновић ; [драматизовао Х. Клајн]. – Београд : Рад, 1949. – 66 стр., 3 слике.

К-2208

Позоришна критика и драматизације

Када су га лево оријентисани пријатељи 1928.г. у Београду позвали да својим прилозима сарађује у тек покренутом часопису *Нова лијература* прихватио је позив и одабрао да пише не само о психоанализи за коју је имао професионалне квалификације него и о позоришту које је љубитељски познавао. Текстове из медицине потписивао је својим именом а бројне позоришне критике псеудонимима К.Л. Стојић, др К.Л. Стојић и Ј.П. Када је 1930. овај часопис угашен, наставио је да пише о позоришту у *Стожеру* али и у другим часописима све до 1934. године. Од тада, па до краја Другог светског рата, он у овој својој делатности прави паузу. Упркос томе, квалитет свега до тада објављеног и показано познавање те уметности, отворили су му пут ка позоришту као будућој примарној професији.

Од 1946. године, па готово до краја живота, под својим именом, наставља кроз критику да прати и афирмише позоришни живот у земљи и иностранству али се упушта и у драматизације неких дела и залаже за широку доступност позоришта публици.

КЛАЈН, Хуго

26. *Mulunga* / Dr K. L. Stojić [Hugo Klajn] // Nova literatura. – God. 1, br. 9 (1929), str. 244–247.

Текст објављен и у књизи *Живої двочасовни*.

РП I/80

27. *Др. Грѝа Боїић: ЗА ЖИВОТ, драма у једном чину. – Издање медицинске библиотеке „Лекар“* / [Хуго] Клајн // Лекар. – Год. 4, бр. 69 (1930), стр. 3–4.

VII-5

28. *Pozorište u Smokingiji* / K.L. Stojić [Hugo Klajn] // Stožer. – God. 2, br. 9–10 (1931), str. 289–292.

Ч-263

Овај текст је објављен и у књизи *Живої двочасовни*.

29. *San Jurja Rakitina* / K.L. Stojić [Hugo Klajn] // Stožer. – God. 2, br.11 (1931), str. 313–315.

Ч-263

30. *Sinclair Lewis / Dr. Martin Arrowsmith, roman američkog lekara. – Izdanje Nolit – Beograd* / [Хуго] Клајн // Лекар. – Год. 5, бр. 92 (1931), стр. 2–3.

VII-5

31. *Госїовање Московскої театїра „Лењинградски комсомол“* / Хуго Клајн // Југославија СССР. – Бр. 12 (1946), стр. 24–28.

Ч-579

32. *Молијер и хийокризија* / Хуго Клајн // Наша књижевност. – Бр. 1 (1946), стр. 234–241.

Ч-595

33. *Поводом конкурса Градскої кулїурної одбора за једночинку* / Х. Клајн // 20. октобар. – Год. 2, бр. 95 (1946), стр. 7.

VII-74

34. *Функција улоїа у „Нейријайїелїма“ Максима Горкої* / Хуго Клајн // Наша књижевност. – Бр. 6–7 (1946), стр. 416–423.

Ч-595

35. *А.Н. Осїоровски* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 3 (1948), стр. 62–65.

Ч-361

36. *„Ливница“ Оїа Бихаљи-Мерина* / Хуго Клајн // Књижевност. – Год. 5, св. 9 (1950), стр. 282–292.

Ч-595

37. *Kako unaprediti pozorišni život u Beogradu* / Hugo Klajn // Književne novine. – God. 4, br. 2 (1951), str. 1.

VII-371

38. *Три їремијере* / Хуго Клајн // Ривија. – Бр. 1 (1951), стр. 4.

VII-188

39. *Педесетогодишњица уметничкој рада Франа Новаковића / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 1 (1952), стр. 4–6.*
Ч-751
40. *Децембар је био бојат драмским њремијерама / Хуго Клајн // Ревииа. – Бр. 2 (1953), стр. 4, 8.*
VII-188
41. *Три београдске њремијере / Хуго Клајн // Ревииа. – Бр. 19 (1953), стр. 3.*
VII-188
42. *Savremena strana drama na repertoaru Jugoslovenskog pozorišta / Hugo Klajn // Међународна политика. – Год. 5, бр. 104–105 (1954), стр. 27–28.*
Ч-732
43. *Да ли е „Бунџој на Кејн“ шџејен за нашије ѓедачи / Хуго Клајн // Хоризонт. – Год. 1, бр. 19 (1956), стр. 1–2.*
VII-339
44. *Нова ајолоџија о злој жени / Хуго Клајн // Савременик. – Бр. 9 (1956), стр. 261–277.*
Ч-854
45. *Сџеријин хумор / Хуго Клајн // Књига о Стерији. – Београд : Српска књижевна задруга, 1956. – Стр. 221–251.*
К-1/335
46. *Уџисци о Финџијевим „Уџисцима из ѓозоришџа“ / Хуго Клајн // Савременик. – Књ. 3 (1956), стр. 94–99.*
Ч-854
47. *Живој двочасовни / Хуго Клајн. – Београд : Нолит, 1957. – 506 стр. – (Савремена проза)*
У-486
48. *Osvrt na sezonu u beogradskim pozorištima / Hugo Klajn // Izraz. – Год. 1, књ. 2, бр. 9 (1957), стр. 272–275.*
Ч₁-607
49. *Позоришни живој и ѓозоришна криџика / Хуго Клајн // Савременик. – Бр. 4 (1957), стр. 436–445.*
Ч-854
50. *O omladini, ljubavi i hrabrosti / Hugo Klajn // Izraz. – Год. 3, књ. 5, бр. 6 (1959), стр. 676–687.*
Ч₁-607
51. *Osvrt na beogradsku pozorišnu sezonu 1958/59 / Hugo Klajn // Izraz. – Год. 3, књ. 6, бр. 7–8 (1959), стр. 118–126.*
Ч₁-607
52. *Dramsko stvaranje Skendera Kulenovića / Hugo Klajn // Izraz. – Год. 4, бр. 5 (1960), стр. 429–440.*
Ч₁-607
53. *O autoritarnosti i autokritičnosti u pozorišnoj kritici / Hugo Klajn // Sавременик. – Год. 9, књ. 17 (1963), стр. 118–132.*
Ч-854
54. *O Nušićevoj ozbiljnoj komici / Hugo Klajn // Књижевне новине. – Год. 16, нова серија, бр. 234 (1964), стр. 1.*
VII-371

55. *O našoj novinarskoj pozorišnoj kritici* / Hugo Klajn // Novinarstvo. – God. 1, br. 3 (1965), str. 55–70.

Ч₁-714

56. *Šajlok i antisemitizam* / Hugo Klajn // Jevrejski almanah. – Beograd : Savez jevrejskih opština Jugoslavije. – 1965. – Str. 246–257.

Иг-530

57. „*Gospoda Glembajevi*“ u svetlu dubinske psihologije / Hugo Klajn // Forum. – God. 7, knj. 15 (1968), str. 103–135.

Ч₁-705

58. *Komedije Bernarda Šoa*. // Izabrana dramska dela / Bernard Šo ; predgovor dr Hugo Klajn. – Beograd : Kultura, 1970. – Str. V–XX.

I-10937

59. *Физички суйересѝеранѝо у ѝозоришѝу будућностѝи* / Хуго Клајн // Књижевне новине. – Год. 24, бр. 420–421 (1972), стр. 10.

VII-371

60. *Dr Hugo Klajn* // Ljuba Tadić ; Teatron. – Br. 27, 28, 29 (1981), str. 108.

Ч₁-822

Редителски и ѝедајошки рад

После рата, по идеји Николе Поповића, личности задужене за културна питања – Чолаковић, Зоговић, Ђилас – нуде Хугу Клајну да као поверљив човек прихвати дужност директора Дrame Народног позоришта, с обзиром на то да се до рата, у левичарским часописима *Нолић* и *Сѝожер*, пасионирано бавио позоришном критиком.

Никола Поповић (1907–1967), плодан позоришни и филмски редитељ и глумац.

У НОБ-у био члан Казалишта народног ослобођења, руководиоц филмске секције Врховног штаба. Режирао први послератни документарни филм о Београду и неколико играних филмова. Глумио у позориштима и на филму.

У ослобођеном Београду именован за комесара Народног позоришта у Београду.

Из тог периода многа сведочења говоре о њему као контроверзној личности: „Ах, како су то зла времена била, како је зао дух Николе Поповића и неколицине других, његових истомишљеника и двојника, оставио страхан траг у првим послератним данима позоришног света у Београду...“¹⁸ са nelaгодом се

Невенка Урбанова сећа тих „црних дана.“

Привржен позиву лекара (у том тренутку Војне болнице у Београду), од кога увиђа да би га нова дужност свакако удаљила и не осећајући се професионално компетентним за понуђену дужност, он одбија понуду. Без обзира на његов став, ипак бива постављен и за редитељског саветника - функцију која до тада није постојала у позоришту. Врло брзо и очекивано, намеће се потреба да се определи јер, истовремено и озбиљно радити два одговорна посла, није било могуће. У Војној болници замерају му да се не посвећује довољно дужности психијатра а у позоришту да нередовно присуствује пробама. Надајући се да ће га ослободити обавеза у

¹⁸ Види: Đorđe Đurđević: *Nepreboli i opomene, Scena*, год. 26, књ. 1, бр. 2–3 ((1990), стр. 25. (Овај број часописа *Scena* доноси још неколико текстова из којих се може сагледати утицај Николе Поповића на судбине глумаца у послератном Београду.)

позоришту и препустити му да се бави матичном струком, Клајн се жали својим утицајним пријатељима. Они, међутим, одлучују да напусти клинику јер је у том тренутку позоришту потребнији.

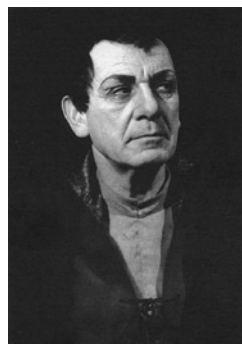
Тако Клајн, који се у животу изборио са ауторитетом свога оца а на неки начин и самог Сигмунда Фројда, не успева да савлада ауторитет Партије и постаје редитељ¹⁹. У Народном позоришту 1945. године дебитује представом „Дођоше до града“, коју корежира са Матом Милошевићем.

Редитељ, педагог и глумац. После студија у Глумачкој школи постао је члан Народног позоришта у Београду прво као глумац а потом и као редитељ. Од 1948. постао члан Југословенског драмског позоришта и ту остварује своје најбоље представе које уједно спадају и у сам врх редитељских остварења у бившој Југославији. На сцену је поставио око осамдесет представа тумачећи дела Шекспира, Горког, Крлеже, Стерије, Нушића... Објавио је неколико књига са позоришном тематиком и велики број текстова у позоришној периодици.

Матеја Мата Милошевић (1901–1997)
(слика лево)

Радомир Раша Плаовић (1899–1977)
(слика десно)

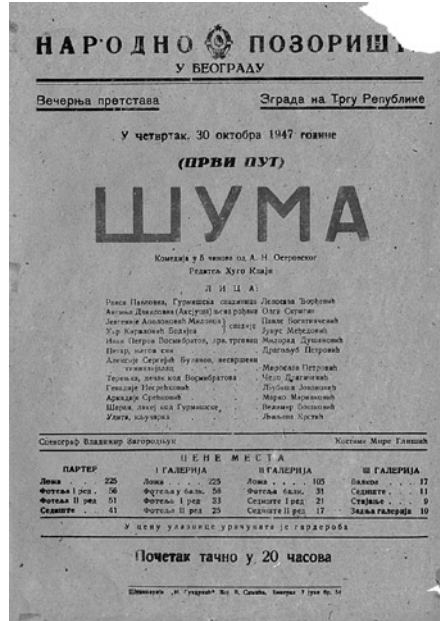
Један од најистакнутијих и најобразованијих југословенских позоришних уметника, првак Дrame Народног позоришта у Београду и редитељ. На Београдском универзитету завршио архитектуру и књижевност, написао неколико уџбеника за глуму и режију и неколико драмских текстова са Миланом Ђоковићем. Прославио се изванредним улогама Јага, Хамлета, Шајлока, Хенрија IV, Владике Рада, Леонеа, Адије. Са Хугом Клајном заједно режирао „Непријатељ“ Максима Горког 1946. год. и Шекспировог „Хамлет“ 1949.

Први Клајнов самостални редитељски рад у Народном позоришту била је „Шума“, а затим, преко двадесет представа у тој кући у Београду и читав низ у Нишу, Скопљу, Сарајеву, Мостару, Бања Луци, Сплиту... Режирао је дела Островског, Шекспира, Толстоја, Стерије, Нушића, Крлеже, Лебовића и многих других.

„Шуму“ Островског поставо је на сцену 1947. год. ослањајући се у редитељском поступку на систем Станиславског. На читајућим пробама глумци су морали да се изјасне о тексту, ликовима и посебно о свом лику. Вршила се анализа сваког детаља кроз дискусије, а након тога се прелазило на мизансцен. Представа је доживела велики успех, играна је скоро десет година и имала близу 100 извођења. Доживела је обнову 4. априла 1953. године.

¹⁹ Види: Милан Поповић : *Психоанализа друштва, Политика*, 30 април, 1–2. мај 1990, стр. 20

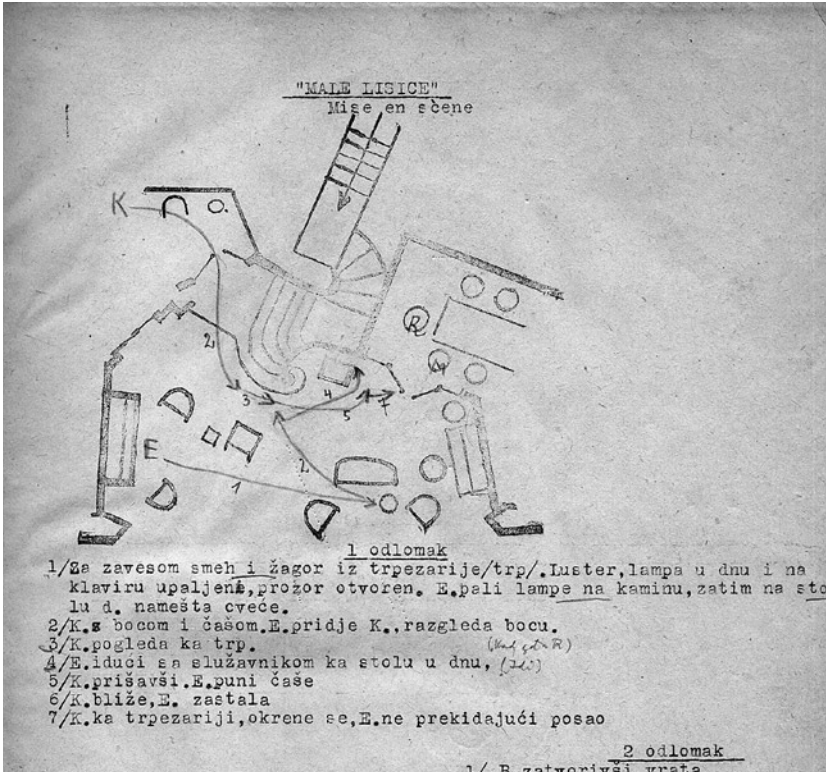
Са почетком редитељске каријере, 1946. године, Хуго Клајн је ангажован да држи предавања из психологије у новоотвореном Драмском студију Народног позоришта. Убрзо, са отварањем Позоришне академије, изабран је за редовног професора психологије. Ову дужност прихватио је радо, сматрајући да будући глумци и редитељи одиста треба да изучавају тај предмет. Доцније, на истој Академији, постаће и професор режије и тим послом бавиће се веома успешно преко двадесет година. За њега се свакако може рећи да је био пионир у овоме послу и да је поставио темеље за озбиљну наставу позоришне режије. Његов педагошки метод поред осталих карактеристика данас би се могао назвати и интерактивном наставом јер се базирао на живој комуникацији са студентима око конкретних тема. Није дозвољавао да студенти буду пасивни конзументи готових чињеница које наставник излаже. Сматрао је да студент мора да говори а професор треба да га на то подстиче. Кроз разговоре, професор упознаје слабости и врлине својих ђака.

Учио је студенте да исправно читају драмски текст и да, тек кад то савладају почну да га, са језика литературе, преводе на језик сценског збивања. Залагао се за то да уче од других али да се ни на кога не угледају.

Свој прецизан теоријски концепт за педагошки рад изложио у књизи *Основни проблеми режије*, објављеној 1951. године. У том уџбенику који студенти режије и данас користе, артикулисао је начела на којима почива редитељска пракса.

Иза себе је оставио читаву плејаду сјајних редитеља²⁰ од којих се многи и данас са великом радошћу и огромним поштовањем сећају свог драгог учитеља, господина Клајна.

²⁰ Види: Ksenija Šukuljević: *Pozorišno stvaralaštvo Huga Klajna*, Beograd, Muzej pozorišne umetnosti, 1977, стр. 88

Из редитељске књиге за представу „Мале лисице“. Премијери „Малих лисица“, 9. октобра 1948. године, присуствовала је и ауторка Лилијан Хелман. Представа је била гледана а на репертоару се задржала две године.

КЛАЈН, Хуго

61. *Zadatak iz pozorišne geometrije* / K.L. Stojić [Hugo Klajn] // Stožer. – God. 2, br. 12 (1931), str. 358–360.

Ч-263

62. *Погела улоја* / Х. Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 1 (1947), стр. 11–14.

Ч-676

63. *Индивидуалнось и слобода уметничкој стваралашћива у позоришћу* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 1–2 (1948), стр. 18–21.

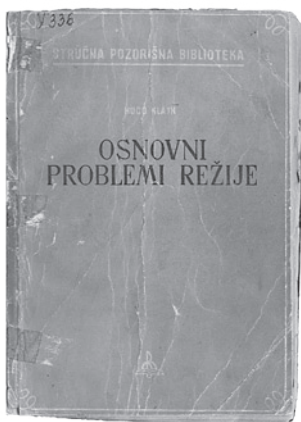
Ч-361

64. *Сукоб у драми* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 3 (1948), стр. 74–78.

Ч-361

65. *Основна идеја* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 4–5 (1948), стр. 147–151.

Ч-361

66. *Функција улоге* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 6 (1948). стр. 222–230.

Ч-361

67. *Дељење* / Хуго Клајн // Позориште. – Год. 1, бр. 7–8 (1948). стр. 299–310.

Ч-361

68. *Osnovni problemi režije* / Hugo Klajn. – Beograd : Rad, 1951. – 343 str. – (Stručna pozorišna biblioteka)

У-336

69. *Важности реченичној акценцији у њословицама* / Хуго Клајн // Наш језик. – Књ. 3, нова серија, св. 1–2 (1952), стр. 34–36.

Ч-323

70. *Позоришће и њублика* / Хуго Клајн // Ревивија. – Бр. 16 (1953), стр. 4. VII-188

71. *Odnos između privida i stvarnosti pomeren u korist stvarnosti* / Hugo Klajn // Književne novine. – God. 6, nova serija, 9–10 (1955), str. 8.

VII-371

72. *Позоришће њо Сћаниславском и њо Брехћу* / Хуго Клајн // Наша сцена. – Год. 8, бр. 98–99 (1955), стр. 3–10.

VII-242

73. *Naš savremeni pozorišni izraz* / Hugo Klajn // Naša scena. – God. 11, br. 124–125 (1957), str. 5.

VII-242

74. *Pozorišni eksperiment i eksperimentalno pozorište* / Hugo Klajn // Danas. – God. 1, br. 9 (1961), str. 7, 9.

VII-165

75. *Priručnik za amatere reditelje* / Hugo Klajn. – Beograd : Narodna knjiga, 1961. – 165 str.

У-565

76. *O logičkom naglašavanju* / Hugo Klajn // Scena. – God. 2, knj. 1, br. 1 (1966), str. 70–75.

Ч₁-350

77. *Pozorište Bertolda Brehta i teatar apsurdna* / Hugo Klajn // Scena. – God. 2, knj. 2, br. 4 (1966), str. 7–15.

Ч₁-350

78. *Pojave i problemi savremenog pozorišta* / Hugo Klajn. - Novi Sad : Sterijino pozorje, 1969. – 157 str. - (Biblioteka Sterijinog pozorja. Dramaturški spisi ; 5).

I-8467

79. *Režija u amaterskom teatru : priručnik za amatere reditelje* / Hugo Klajn. – Novi Sad : Savez amaterskih pozorišnih društava Vojvodine „Prometej“, 1992. – 144 str.

I-40656

Клајн је у предговору *Приручника за аматере редителје* из 1961.г. рекао да је то својерсна верзија књиге *Основни проблеми режије*. У њој, кроз низ практичних савета, уводи аматере у савлађивање процеса драмске режије. Приређивач другог издања те књиге, Радослав Лазић, одлучио се за нови наслов *Режија у аматерском театру*, како каже „примеренији нашем времену“.

Шекспирологија

Коришћење психоаналитичких знања у тумачењу литературе али и њеној интерпретацији на позоришној сцени у свом најбољем виду, код Хуга Клајна испољило се на терену шекспирологије. Овај београдски Јан Кот, после Другог светског рата, објавио је велики број студија посвећених анализи Шекспирових дела или јунака, режирао „Млетачког трговца“, „Хамлета“, „Много вике ни око чега“, „Ричарда III“ и „Отела“, превео нека дела овог великог писца и написао једну од својих значајнијих књига, *Шекспир и човештво*. Овакав биланс јасно нам говори о месту које је Шекспир заузимао у Клајновим интелектуалним прекупацијама. Имајући на уму супротне аргументе (Волтерове, Толстојеве или Шоове), понекад их можда и уважавајући, Клајн Шекспиру одаје признање јер „он је дубоко познавао оно основно, знао је човека у душу и знао је живот до дна“. На томе је Клајн базирао своје дивљење према овом писцу и одатле је црпио подстрек за настојање да га што боље схвати и објасни.

КЛАЈН, Хуго

80. *Савремени проблеми у „Хамлејџу“* / Хуго Клајн // Књижевност. – Год. 4, бр. 3 (1949), стр. 210–237.

Ч-595

81. *Уџисци о енглеском позоришћу* / Хуго Клајн // Наша сцена. – Год. 5, бр. 2 (1951). – стр. 3

VII-242

82. *Shakespeareove komedije* / Hugo Klajn // *Mogućnosti*. – Br. 11 (1954), str. 741–749.

Ч₁-514

83. *Добра Леди Мајбет* – или „Архивештица“ / Хуго Клајн // Савременик. – Бр. 3 (1955), стр. 320–334

Ч-854

84. *Shakespeare sur les scenes Yougoslaves* / Hugo Klajn // *Le Theatre Yougoslave d'aujourd'hui*. – ([1955]), str. [82–83].

У₃-62

85. *Меланхолија краљевској њерковице* / Хуго Клајн // Савременик. – Бр. 11 (1958), стр. 421–439.

Ч-854

86. *Duh Hamletovog oca* / Hugo Klajn // *Izraz*. – God. 8, br. 5 (1964), str. 499–509.

Ч₁-607

87. *O nekim savremenim izvođenjima Šekspirovih drama* / Hugo Klajn // *Pozorišni život*. – God. 9, br. 25 (1964), str. 7–8.

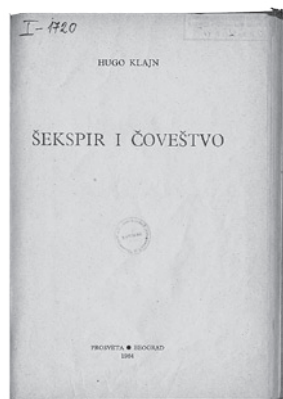
Ч₁-565

88. *O suštini tragičnog kod Šekspira* / Hugo Klajn // *Pozorište*. – God. 6, br. 2–3 (1964), str. 107–109.

Ч₁-719

89. *Šekspir i čoveštvo* / Hugo Klajn. – Beograd : Prosveta, 1964. – 252 str.

I-1720

Сцена из представе „Хамлет“.
На слици: Раша Плаовић, Бранивој
Ђорђевић и Сима Илић.

90. *Da li je Hamlet voleo Ofeliju* / Hugo Klajn // Književne novine. – God. 17, nova serija, br. 246 (1965), str. 5.
VII-371

91. *Kome Hamlet preti* / Hugo Klajn // Književne novine. – God. 18, nova serija, br. 269 (1966), str. 5,8.
VII-371

92. *Čir od kojeg umire čovek* / Hugo Klajn // Izraz. – God. 10, knj. 19, br. 4 (1966), str. 335–346.
Ч₁-607

93. *Kako prevoditi Šekspira* / Hugo Klajn // Pozorišni život. – Br. 30 (1967), str. 14–15.
Ч₁-565

94. *Šta se zbiva u „Hamletu“* / Hugo Klajn // Scena. – God. 3, knj. 1, br. 3 (1967), str. 297–308.
Ч₁-350

95. *Хамлејџ и „физички ѿеајџар“* / Хуго Клајн // Књижевне новине. – Год. 23, бр. 397–398, (1971), стр. 11.
VII-371

96. *Tri „Hamleta“ - i četvrti: Šekspirov* / Hugo Klajn // Scena. – God. 7, knj. 2, br. 4 (1971), str. 73–80.
Ч₁-350

97. *Tri „Hamleta“ - i četvrti: Šekspirov* / Hugo Klajn // Scena. – God. 7, knj. 2, br. 5 (1971), str. 92–106.
Ч₁-350

98. *„Hamlet“ u svetlu psihoanalize* / Hugo Klajn // Delo. – God. 20, knj. 20, br. 7 (1974), str. 875–892.
Ч₁-523

Преводилачки рад

Клајн се поред осталог бавио и књижевним превођењем, и то како са енглеског, тако и са немачког. Први његов превод објављен је у Нолиту 1929. године под псеудонимом Ј. С. Марић. У питању је био роман Е. М. Ремарка *На зајаду нишија ново*. Остали преводи потичу из послератног периода, а међу ауторима чија је дела преводио, поред Шекспира, наилазимо и на Франца Меринга али и Маркса и Енгелса. Неки његови преводи имали су и по два издања а неки су остали необјављени. Занимљиво је да је прошле, 2005. г. на сцену Атељеа 212 постављен Шекспиров „Краљ Лир“ у преводу Хуга Клајна.

ENGELS, Fridrih

99. *Ludvig Foerbah i kraj klasične nemačke filozofije* / Fridrih Engels ; *Teze o Foerbahu* / Karl Marks ; [preveo Hugo Klajn]. – Beograd : Kultura, 1960. – 76 стр.

П₁-1986

100. *Predgovor trećem nemačkom izdanju [„Osamnaestog brimera Louisa Bonaparte“ od Karla Marxa]* / F.E. [Friedrich Engels] ; [preveo Hugo Klajn] // *Dela*. 32 / Karl Marx ; Friedrich Engels. – Beograd : Prosveta, 1978. – Str. 204–205.

П-7937

МАРКС, Карл

101. *Osamnaestih brimera Luja Bonaparte* / Карл Маркс ; [[превео Хуго Клајн]]. – Београд : Култура, библиотека марксизма-лењинизма, 1949. – 131 стр.

П-2162

MEHRING, Franz

102. *Friedrich Gottlieb Klopstock* / Franz Mehring ; [preveo Hugo Klajn] // *Prilozi istoriji književnosti* / Franz Mehring. – Beograd : Kultura, 1954. – Str. 7–11.

К_{1а}-227/1

103. *Lessingova „Emilija Galoti“* / Franz Mehring ; [preveo Hugo Klajn] // *Prilozi istoriji književnosti* / Franz Mehring. – Beograd : Kultura, 1954. – Str. 12–18.

К_{1а}-227/1

104. *Lessing: „Natan mudri“* / Franz Mehring ; [preveo Hugo Klajn] // *Prilozi istoriji književnosti* / Franz Mehring. – Beograd : Kultura, 1954. – Str. 19–24.

К_{1а}-227/1

REMARQUE, Erich Maria

105. *Na zapadu ništa novo* / Erich Maria Remarque ; [preveo sa nemačkog dr J.S. Marić [Hugo Klajn]]. – Beograd : Nolit, 1922. – 201 str.

ПБ₁₇-1235

ФРОЈД, Сигмунд

106. *Психологологија свакодневної живоїа* / Сигмунд Фројд ; [дело превео са оригинала и уводну студију написао Хуго Клајн]. - Београд : Космос : Г. Кон, 1937. - 334 стр. (Каријатиде : филозофска библиотека ; књ. 10)

С 232/10

ПИСАЛИ СУ О КЛАЈНУ

О значају Хуга Клајна за нашу средину говори заиста непрегледан низ публикованих текстова, пре свега о представама које је режирао али и студија о његовом животу и раду, интервјуа, емисија на радију, телевизији. Библиографски подаци у овом одељку сложени су по азбучном реду аутора текстова а у оквиру тога хронолошки.

АДАМОВИЋ, Драгослав

107. *Ог Фројда до Шекспира* / Д. [Драгослав] Адамовић // Политика. – Год. 70, бр. 21534 (16. септембар 1973), стр. 19.
VII-431

АНЂЕЛИЋ, Борислав

108. *Позориште не сме да буде роб времена* / Борислав Анђелић // Књижевне новине. – Год. 25, бр. 448 (1. октобар 1973), стр. 12.
VII-371

БАЈИЋ, Станислав

109. *Основни проблеми режије ог Хуга Клајна* / Станислав Бајић // Политика. – Год. 48, бр. 14007 (27. октобар 1951), стр. 6
VII-431

110. *Клајнов позоришни свет* / Станислав Бајић // Политика. – Год. 71, бр. 21905, (28.IX 1974), стр. 15.
VII-431

BEGOVIĆ, Bruno

111. *Sterijina „Pokondirena tikva“ na sceni Narodnog pozorišta* / Bruno Begović // Mladost. – God. 7, br. 2 (1951), str. 179–182.
Ч-585

BOGDANOVIĆ, Milan

112. *„Pokoјnik“ (Narodno pozorište u Beogradu)* // Stari i novi. 4 / Milan Bogdanović. – Beograd : Prosveta, 1952. – Str. 200–206.
Ka-139

113. „Hamlet“ (*Narodno pozorište u Beogradu*) // Stari i novi. 4 / Milan Bogdanović. – Beograd : Prosveta, 1952. – Str. 238–245.
Ka-139
114. „Androkles i lav“ (*Narodno pozorište u Beogradu*) // Stari i novi. 4 / Milan Bogdanović. – Beograd : Prosveta, 1952. – Str. 292–301.
Ka-139
115. *Pristli : I „Dođoše do grada“* // Stari i novi. 4 / Milan Bogdanović. – Beograd : Prosveta, 1960. – Str. 400–403.
K₁-2375
BOGIĆ, Grga
116. „*Za Život!*“ *Odgovor g. D-ru Kleinu* / Grga Bogić // Лекар. – Год. 4, бр. 70 (1930), стр. 3–4.
VII-5
117. *Poslednja reč g. Kleinu* / Grga Bogić // Лекар. – Год. 4, бр. 72 (1930), стр. 3.
VII-5
- ГАВРИЛОВИЋ, Зоран
118. *Еурипидова „Медеја“ у Народној позоришћу* / Зоран Гавриловић // Ревија. – Бр. 5 (1953), стр. 4.
VII-188
- GLIŠIĆ, Borivoje
119. *Medeja Dare Milošević* // *Živa umetnost glume* / Borivoje Glišić. – Teatron. – Br. 56,57,58 (1987), str. 58–60.
Ч₁-822
120. *Sava Severova Ljubiša Jovanović Car Edip* // *Živa umetnost glume* / Borivoje Glišić. – Teatron. – Br. 56,57,58 (1987), str. 61–63.
Ч₁-822
- ГЛУШЧЕВИЋ, Зоран
121. *Бернард Шо: „Андроклес и лав“* / Зоран Глушчевић // Књижевност. – Год. 7, св. 4, књ. 14 (1952), стр. 361–365.
Ч-595
- ГРУШАНОВИЋ, Златко
122. *Методи предавања позоришне режије Хуџа Клајна: семинарски рад / Златко Грушановић.* – Београд, 2005. – 38 стр.
У рукопису
Рад је необјављен.
- ДЕДИНАЦ, Милан
123. *Неколико Глембајевих на београдској позорници* // Позоришне хронике / Милан Дединац. – Београд : Просвета, 1950. – Стр. 31–38.
У-285
124. „*Нејријатљиви*“ *од Максима Горког* // Позоришне хронике / Милан Дединац. – Београд : Просвета, 1950. – Стр. 39–44.
У-285
125. *А. Н. Осипровски: „Шума“* // Позоришне хронике / Милан Дединац. – Београд : Просвета, 1950. – Стр. 87–104.
У-285

ДРАШКОВИЋ, Боро

126. *Клајн и човештйво* / Боро Драшковић // Борба. – Год. 52, бр. 334 (7. децембар 1974), стр. 11.
VII-430

КЛАЈН, Петар

127. *Simbol – Hugo Klajn (1894–1981)* / Petar Klajn // Razvoj psihoanalize u Srbiji / Petar Klajn. – Subotica : Pedagoška akademija, 1989. – Str. 35–52.
Biblioteke Matice srpske III-410466

ЈЕРЕМИЋ, Драган М.

128. *Комедија или драма. Јуџин О'Нил „Песничка душа“ - ѿредстйава Народној ѿозоришћйа у режији Хуја Клајна* / Драган М. Јеремић // Савременик. – Год. 6, књ. 12 (1960), стр. 469–471.
Ч-854

ЈЕРОТИЋ, Владета

129. In memoriam – dr Hugo Klajn / Vladeta Jerotić. – Beograd : Institut za mentalno zdravlje, 1981. – Str. 275–279
P.o.: Psihijatrija danas. – God 13, br. 4 (1981)
(pozajmljeno od V. Jerotića)

130. *Крићичка ѿсихоанализа* / Владета Јеротић // Летопис Матице српске. – Год. 170, књ. 454, св. 4 (1994), стр. 531–535.
Ч-945

КОВАЉЕВИЋ, Вожо

131. *Psihoanaliza i ljevica* / Božo Kovačević. – Zagreb : August Cesarec, 1989. – Str. 26–62.
I-35356

ЛАЗИЋ, Radoslav

132. *Reditelj dr Hugo Klajn ; Razgovor s dr Hugom Klajnom o umetnosti režije* / Radoslav Lazić // Scena. – God. 13, knj. 2, br. 6 (1977), стр. 43–50.
Ч₁-350

133. *Idejno-estetska osnova režije* / Radoslav Lazić // Polja. – God. 30, br. 299 (1984), стр. 42–44.
Ч₁-592

134. *Analiza režije : Razgovor s drom Hugom Klajnom* // Traktat o režiji / Radoslav Lazić. – Zagreb : Cekade, 1987. – Str. 19–32
I-32628

МАКСИМОВИЋ, Богдан

135. *Сећања и сусрећйи с Крлежом* / Богдан Максимовић // Књижевне новине. – Год. 30, бр. 562 (1. јул 1978), стр. 12
VII-371

МАРЈАНОВИЋ, Петар

136. *Hugo Klajn kao pozorišni kritičar u periodu između dva rata* / Petar Marjanović // Savremenik. – God. 12, knj. 24, sv. 7 (1966), стр. 430–434.
Ч-854

137. *Мала исћйорија срћској ѿозоришћйа: XIII–XXI век* / Петар Марјановић. – Нови Сад : Позоришни музеј Војводине, 2005. – 608 стр. : илустр. – (Библиотека посебна издања ; књ. 1)
I-53117

- MIHAILOVIĆ, Dušan
138. *Dr Hugo Klajn kao šekspirolog* / Dušan Mihailović // Pozorište. – God. 12, br. 5 (1970), str. 640–644.
Ч₁-719
- MILORADOVIĆ, Mirko
139. *Ponovni život pozorišnog kritičara* / Mirko Miloradović // Delo. – God. 4, br. 5 (1958), str. 687–690.
Ч₁-523
- NIKOLIĆ, Milena
140. *Hugo Klajn o Ljubiši Jovanoviću* / Milena Nikolić ; Alojz Ujes // Teatron. – Br. 3 (1975), str. 60–68.
Ч₁-822
- PERVIĆ, Muharem
141. „Sveta Jovana“ Bernarda Šoa u režiji Huga Klajna. Premijera u beogradskom Narodnom pozorištu. To nije pun pogodak / Muharem Pervić // Mladost. – God. 5, br. 174 (10.II 1960.), str. 6.
VII-373
- ПЕТРИЋ, Владимир
142. *Глумац, лик и модеран израз* / Владимир Петрић // Књижевност. – Год. 13, бр. 1–2 (1958), стр. 158–163.
Ч-595
143. *Модерно сценско шумачење Еурипида њосмајрано кроз њредста-ву „Медеје“ у Народном њозоришту у Београду* / Владимир Петрић // Књижевност. – Год. 8, св. 4, књ. 16 (1953), стр. 359–372.
Ч-595
144. *Realizam i intelektualni simbolizam (Povodom Šoove „Svete Jovane“ izvedene u Narodnom pozorištu u Beogradu)* / Vladimir Petrić // Književnost. – God. 15, br. 1–2 (1960), str. 215–221.
Ч-595

Срећним стицајем околности, наишли смо и на студентску радио драму која је написана и изведена пре три године на другом програму Радио Београда. Животну причу ове занимљиве личности драма интерпретира на специфичан начин.

- ПОПАДИЋ, Јелена
145. *Тајна мансарде : радио драма њо гоађају из живоња Хуња Клајна* / Јелена Попадић. – www.nova-drama.org, 2006.
Радио драма изведена на 2. програму Радио Београда 28. фебруара 2003.
- ПОПОВИЋ, Росанда
146. *Психоанализа у живоњу и умењносњи : разњвор са др Хуњом Клајном* / Росанда Поповић // НИН. – Год. 18, бр. 922 (8. IX 1968), стр. 13.
VII-384
- RASTEGORAC, Ivan
147. *Govor bogat sierom : razgovor sa dr Hugom Klajnom* / I.R. [Ivan Rastegorac] // Poezija i scena : zbornik / priredio Ivan Rastegorac. – Beograd : Centar za kulturu i umetnost radničkog univerziteta „Đuro Salaj“, 1974. – Str. 57–66. – (Teatar poezije 1).
II-19709

ТИМЧЕНКО, Николај

148. *Хуџо Клајн, Појаве и проблеми савремене психологије, Стјеријино психологије, Нови Сад 1969* / Н. [Николај] Тимченко // Градина. – Год. 4, бр. 8–9 (1969), стр. 61–62.

Ч-947

ТРЕБЈЕШАНИН, Жарко

149. *Хуџо Клајн – неумољиви критичар нечовештва* / Жарко Требјешанин. – Год. 34, бр. 659 (25. новембар 1982), стр. 31.

VII-371

150. *Заборављени психолошки критичар – Хуџо Клајн* / Жарко Требјешанин // Књижевне новине. – Бр. 739, 39 (1987), стр. 9.

VII-371

151. *Хуџо Клајн и његов допринос психологији* / Жарко Требјешанин // Психотерапија. – 1, I 1996, Стр. 35–38

152. *Pisana samoanaliza kao samo[od]brana: podvig Huga Klajna / Žarko Trebješanin // Ubijanje duše / Bruno Betelhamj, Viktor Frankl ; priredio Žarko Trebješanin. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2003. – Str. 19–23. – (Psihologija za radoznale; knj. 4)*

Позајмљено из приватне библиотеке.

ЂИРИЛОВ, Јован

153. *Психолошки критичар у психологији* / Јован Ђирилов // Политика. – Год. 78, бр. 24483 (3. децембар 1981), стр. 14

VII-431

ФИНЦИ, Ели

154. *Мирослав Крлежа: Госпoда Глембајеви* // Више и мање од живота. 1 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1955. – Стр. 89–98.

Ка-422

155. *Максим Горки: Нејријашељи* // Више и мање од живота. 1 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1955. – Стр. 180–186.

Ка-422

156. *Дон Присџли: Дођоше до рада* // Више и мање од живота. 1 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1955. – Стр. 211–217.

Ка-422

157. *Лилијан Хелман: Мале лисице* // Више и мање од живота. 1 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1955. – Стр. 224–229.

Ка-422

158. *Млејачки џиривац* // Више и мање од живота. 2 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1961. – Стр. 144–147.

Ка-422

159. *Премијера у Њујорку* // Више и мање од живота. 2 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1961. – Стр. 178–181.

Ка-422

160. *Цар Едиг* // Више и мање од живота. 3 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1963. – Стр. 113–120.

Ка-422/3

161. *Светја Јованка* // Више и мање од живота. 3 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1963. – Стр. 138–140.

Ка-422/3

162. *Елмер Рајс* // Више и мање од живота. 4 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1965. – Стр. 174–177.
Ка-422/4

163. *Побуна на Кејну* // Више и мање од живота. 4 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1965. – Стр. 191–195.
Ка-422/4

164. *Дневник Ане Франк* // Више и мање од живота. 4 / Ели Финци. – Београд : Просвета, 1965. – Стр. 196–199.
Ка-422/4

ШТУКЕЉА, Стеван

165. *Поводом ојварања мале сцене Народној позоришћу у Лесковцу* / Стеван Штукеља // Наше стварање. – Год. 15, бр. 5–6 (1968), стр. 72–75.
Ч-816

ŠUKULJEVIĆ, Ksenija

166. *Pozorišno stvaralaštvo Huga Klajna* / Ksenija Šukuljević. - Beograd : Muzej pozorišne umetnosti SR Srbije, 1977. – 105 str. : ilustr.
II-25226

САДРЖАЈ

Уводне напомене	5
КЛАЈНОВ СИСТЕМ	9
ХУГО КЛАЈН - ПСИХОАНАЛИТИЧАР	15
ПРИВАТНОСТ	19
Политичка опредељења	26
ПРОФЕСИОНАЛНИ ПУТ	29
Психијатар, психоаналитичар, психолог	29
Позоришни рад	38
Позоришна критика и драматизације	38
Редитељски и педагошки рад	41
Шекспирологија	47
Преводачки рад	49
ПИСАЛИ СУ О КЛАЈНУ	51

Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић“

За издавача
Богољуб Мазић

Уредник колекције
Марија Вранић-Игњачевић

Аутори изложбе и каталога
Марија Вранић-Игњачевић
Дубравка Милошевић

Службени консултантни
Академик Владета Јеротић
Проф. Боро Драшковић
Проф. др Жарко Требјешанин

Дизајн
Мирјана Пиштало-Глигоријевић

Припрема
Дејан Димитријевић

Штампа
Радунић

Тираж:
500 примерака

Реализацију Изложбе и штампање Каталога помогли су:

Секретаријат за културу Скупштине града Београда
Министарство за науку и заштиту животне средине Републике Србије

